

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

**A kriminalisztikai szövegnyelvészet bemutatása és növekvő
jelentősége**

Jelige: *xogu*

Pályamunka lezárásának időpontja: *2024. szeptember*

2025.

TARTALOM

BEVEZETÉS	4
1. IGAZSÁGÜGYI NYELVÉSZET	5
1.1. Történeti áttekintés.....	6
1.2. Kriminálisztikai nyelvészet.....	9
1.3. Kriminálisztika.....	10
1.4. Szöveg.....	11
2. KRIMINALISZTIKAI SZÖVEGNYELVÉSZET.....	14
2.1. Nyelvi profilalkotás.....	14
2.2. Szerzőségvizsgálat	15
3. TORZÍTÁS	17
3.1. Kétszerzőjűség	19
3.2. Álnevek	20
4. DE MINDEZ HOGYAN MŰKÖDIK A GYAKORLATBAN?	23
4.1. Szerzőségvizsgálat	23
4.2. Szövegvizsgálat.....	26
4.2.1. <i>Kvalitatív szövegvizsgálat</i>	27
4.2.2. <i>Kvantitatív szövegvizsgálat</i>	27
5. A NYELVÉSZ SZAKÉRTŐI VIZSGÁLAT SZÖVEGEI	30
5.1. Névtelen levelek.....	30
5.1.1. <i>Névtelen írások elemzésének összehasonlítása kvantitatív módszerrel</i>	31
5.2. Búcsúlevelek	34
5.3. Elmebetegek írásai	35
5.4. Összehasonlító szövegek.....	36
6. NEHÉZSÉGEK A NYELVÉSZ SZAKÉRTŐ MUNKÁJÁBAN	39
7. A NYELVÉSZ SZAKÉRTŐ SZEREPE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN	40
7.1. Nyelvész szakértői vélemény	41
7.2. Ki lehet igazságügyi nyelvész szakértő?	43
8. IGAZSÁGÜGYI NYELVÉSZ KÉPZÉS KÜLFÖLDÖN	45
8.1. Néhány törvénytörvényes nyelvészettel foglalkozó nemzetközi szervezet.....	45

8.2. Igazságügyi nyelvész képzés lehetősége Magyarországon.....	46
9. AZ INTERNET ÉS A SZÖVEGNYELVÉSZET	48
9.1. Netnyelvészet	49
9.2. Számítógépes szövegelemzés.....	50
9.3. A jövő: mesterséges intelligencia.....	53
10. A SZÖVEGNYELVÉSZET NÖVEKVŐ JELENTŐSÉGE.....	56
11. HÍRES ÜGYEK	58
11.1. UNABOM.....	58
11.2. Vizoviczki-ügy.....	61
BEFEJEZÉS	63
FELHASZNÁLT IRODALOM	64

BEVEZETÉS

Mennyit árul el rólunk a beszédünk?

Ha valaki sokat ö-zik, arról feltételezhetjük, hogy szegedi, aki sok á-val beszél az valószínűleg palóc, és aki pityókát eszik miccsel, annak felmenői vagy ő maga is Erdélyből származhat.

Ez csak pár példa arra, hogy mi mindent árulhat el rólunk a nyelvhasználatunk, de nem is gondolnánk, hogy nem csak származásunk, hanem nemünk, korunk, foglalkozásunk és iskolai végzettségünk is tükröződik beszédünkben, írásunkban. Ezek között vannak olyanok, melyeket tudatosan el tudunk fedni, de számos olyan jellemzője is van egyéni nyelvhasználatunknak, melyeket nem tudunk megváltoztatni, és amikről nem is hinnénk, hogy akaratunkon túl mennyi mindent elárul rólunk.

Ennek jelentőségét, és bűnüldőzésben történő alkalmazásának lehetőségét idővel felismerték és létrejött az igazságügyi nyelvészet.

Témaválasztásomat az indokolja, hogy igen érdekesnek tartottam ezt a tudományterületet, hiszen én magam sem gondoltam volna korábban, hogy a nyelvészet ily módon közreműködhet és segítséget nyújthat a bűncselekmények felderítésében és az elkövetők azonosításában. Személyesen egy – a dolgozatom végén is bemutatott – ügy kapcsán találkoztam e területtel először, és azonnal felkeltette az érdeklődésemet, ugyanis korábban még soha nem hallottam róla, valamint mindig is közel állt hozzám a magyar nyelv. Továbbá mivel az igazságügyi nyelvészet – melyen belül a kriminalisztikai szövegnyelvészet is helyet foglal – egy viszonylag kevésbé ismert tudományág, úgy gondoltam, hogy dolgozatom által ezt megismertethetem másokkal is és ezzel együtt valami újat mutathatok. Az igazságügyi nyelvészet ugyanis egy olyan szakterület, amelyet nem árt megismerni, mivel igen széles alkalmazási köre van, amely véleményem szerint egyelőre teljesen kihasználva, pont azért mert kevésbé ismert. Ezért is tartom fontosnak, hogy minél többen tisztában legyenek létezésével és jelentőségével, ugyanis többen is találkozhatnak majd vele rendőri pályafutásuk során.

Az igazságügyi nyelvészet egy igen tág témakör, rengeteg mindent foglal magába, így mindazt leírnom és bemutatnom a meghatározott formai keretek között képtelenség lenne, ezért dolgozatom témájaként a számomra legérdekesebb részterületét választottam: a kriminalisztikai szövegnyelvészetet. Ahhoz azonban hogy minél pontosabb képet kapjunk róla, szükségesnek érzem távolabbról kezdeni, először ismertetve a nagyobb, általánosabb részeket, így eljutva majd a dolgozat fő témájához.

1. IGAZSÁGÜGYI NYELVÉSZET

Az igazságügyi nyelvészet, másnéven forenzikus (törvényszéki) nyelvészet igen sok dolgot foglal magába. Ez az összefoglaló elnevezése azoknak az alkalmazott nyelvészeti eljárásoknak, amelyek valamely módon az igazságszolgáltatás sikerességét segítik elő.

Az igazságügyi nyelvészet feladatait az Igazságügyi Nyelvészek Nemzetközi Társasága (IAFLL) öt pontban foglalja össze:

1. Jogi nyelv vizsgálata, beleértve jogi dokumentumok, a bíróság, a rendőrség és a börtönök nyelvhasználatát.
2. Bírósági fordítások és tolmácsolások.
3. A nyelvi hátrány enyhítése a polgári és büntetőjogi eljárások során.
4. Professzionális nyelvész szakértői vélemények készítése.
5. Nyelvészeti támogatás a jogszabályok és a hivatalos dokumentumok megalkotásakor.¹

Az igazságügyi nyelvészet tehát olyan kérdésekkel foglalkozik, ami a jogalkotásban, a jogi aktusokban, valamint a bünygyi eljárásokban felmerülő nyelvészeti elemzést szükségessé tevő nyelvhasználat vizsgálatát helyezi a középpontba. Leegyszerűsítve, ilyen többek között az, hogy egyértelmű-e a törvény szövege vagy írhatta-e a névtelen levelet a vádlott.

Az igazságügyi nyelvészet továbbá interdiszciplináris terület, szoros kapcsolatban áll többek között a jogtudománnyal, kriminalisztikával, kriminálpszichológiával, valamint számos részterülete van, köztük

- börtönnyelvi vizsgálatok,
- tárgyalótermi diskurzuselemzés,
- gyűlöletbeszéd elemzés,
- bünygyi lexikográfia,
- törvényszéki fonetika,
- nyelvi profilalkotás,
- kriminalisztikai szövegnyelvészet.²

Továbbá még itt az elején nagyon fontos leszögezni, hogy az igazságügyi nyelvészet nem azonos az igazságügyi írásvizsgálattal. A két tudományterületet sokszor keverik össze és nem tudják elválasztani egymástól, ezért tartom fontosnak ennek a félreértésnek a tisztázását.

¹ <https://web.archive.org/web/20120504002923/http://www.iafl.org/>

² RÁNKI 2021

Az igazságügyi írásvizsgálat az ismertebb a kettő közül, ennek létezésével és jelentőségével az állampolgárok jelentős része is tisztában van. A kézírásvizsgálat során a szakértő a kézírás jellemzői alapján vonja le következtetéseit, nem magát a szöveget helyezi a vizsgálat középpontjába, hanem az írásképet, sorközt, betűk dőlésszögét és egyéb jellemzőket. Ezek alapján készít többek között személyiségképet; állít fel személyiségprofilt (grafológus); állapítja meg, hogy az írás azonos személytől származik-e; az írás vagy aláírás valódi-e; torzított-e; egyes részeit megváltoztatták-e (írasszakértő).

Az igazságügyi nyelvészet ezzel szemben a nyelvészeti módszerek segítségével, az illető szövegszerkesztése és stílussajátosságai alapján vizsgálja a szöveget, és vonja le következtetéseit.

Ezen kívül keverni szokták még az igazságügyi dokumentumelemzéssel, ami ugyan szintén szövegekkel foglalkozik, de nem magát a szöveget vizsgálja, hanem azt hogy azt milyen papírra, milyen tintával írták, vagy nyomtatták, és ezesetben ahhoz milyen nyomtatót használtak.³

1.1. Történeti áttekintés

Az angol 'forensic linguistics', azaz forenzikus nyelvészet kifejezést először Jan Svartvik svéd nyelvészprofesszor használta 1968-ban a 'The Evans Statements: A Case for Forensic Linguistics' c. tanulmányában, amelyben egy 1949-es esetet boncolgatott. Ez a kifejezés a magyar gyakorlatnál tágabb területet ölel fel és azt vizsgálja, hogy miként segítheti a nyelvészet általában a jogalkotást és a jogérvényesítést. Svartvik tanulmányának központjában Timothy John Evans vallomásainak vizsgálata áll, akit ártatlanul ítélték halálra felesége és csecsemő gyermeke meggyilkolásáért. Beismerő vallomása utólagos nyelvész szakértői vizsgálata során ugyanis megállapították, hogy az eltért az azt megelőző vallomásoktól, nem az ő stílusát és fogalmazásmódját tükrözte. A vizsgálatra azért volt szükség, mert az elkövetés után három évvel John Christie, Evansék akkori szomszédja, szintén bevallotta, hogy ő követte el a gyilkosságot. Ez a kijelentés a szakértői vizsgálat során bizonyosságot is nyert, az ő vallomásai között ugyanis nem volt stilisztikai és más egyéb eltérés, így a nyelvész szakértő megállapította, hogy ő az, aki az igazat mondta.⁴

³ POLCZ 2016

⁴ SVARTVIK 1968

Az igazságügyi nyelvészet, ebből is látszik, hogy egy viszonylag fiatal tudományág, kezdete az 1960-as évekhez nyúlik vissza, és tanulmányok is innentől kezdve jelentek meg róla. Magyarországon elsőként a Kriminálisztika című BM kiadvány foglalkozott a kriminálisztikai célú szövegvizsgálattal 1961-ben.

A tudomány fontosabb állomásai kronológiai sorrendben a következők:

1966 – Grétsy László: Szakértők igénybevétele a nyomozás során c. BM kiadvány

1968 – Fodor István: Mire jó a nyelvtudomány? – a könyvben említés esik a szakterületről

1972 – A Belügyminisztérium önálló nyelvész szakértői státuszt létesít a szakértői csoportjában. Szintén ebben az évben hivatalos kapcsolat létesül a Belügyminisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Nyelvtudományi Intézete között.

1974 – Juhász József (Magyar Tudományos Egyetem Nyelvtudományi Intézetének tudományos kutatója) és Szilák Jolán rendőr főtiszt tanulmánya, amely az írásszakértők és a nyelvész szakértők munkájának pontos megkülönböztetéséről írt. Ezügyben lényeges kérdéseket fogalmaztak meg, melyeket aztán igyekeztek is megválaszolni. Például: kell-e a nyelvész szakértőt előzetesen tájékoztatni az ügygel kapcsolatban? Erre adott válaszuk határozottan az volt, hogy kell, ugyanis annak hiányában szűkülhet azoknak a kérdéseknek a köre, amelyre a szakértőnek választ kell adnia.

1975 – VII. Országos Kriminálisztikai Tanácskozás, melynek fő témája volt a nyelvészet szerepe a kriminálisztikában. A tanácskozáson mind a Belügyminisztérium állományából, mind pedig a hazai tudományegyetemek illetékes tanszékeiről, valamint kriminálisztikai, jogi és nyelvészeti kutatóintézetekből számos írásszakértő, krimináltechnikai, bűnüldözési, büntető-eljárásjogi és nyelvészeti szakemberek vett részt, felszólaltak és hangsúlyozták a nyelvészet szerepét a kriminálisztikában.⁵

1980 – Nagy Ferenc Kriminálisztikai szövegnyelvezet c. kandidátusi értekezése, amely mind a mai napig az egyetlen átfogó értekezés a tárgykörben. És bár a könyv jogi részei igen elavultak, az abban megfogalmazott meglátások többsége a mai napig érvényes. Nagy Ferenc (1941-1984) nyelvész, valamint a nyelvtudomány kandidátusa volt. Tevékenykedett oktatóként, gyakornokoskodott az Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében, majd később annak segédmunkatársa majd tudományos munkatársa lett. Nyelvész szakértői tevékenységet 1972-től végzett a Belügyminisztérium Bűnügyi Technikai Intézetének segítségével. A kriminálisztikai nyelvészetben folytatott munkája során többek között az

⁵ KISS 1976

alkalmazott nyelvészeti szövegvizsgálat módszertanát, a nőies és férfias stílussajátosságokat és az egyes műfajok nyelvi-tartalmi tulajdonságait vizsgálta.⁶

Szintén ebben az évben született Szilák Jolán tanulmánya, melyben megfogalmazta, hogy a nyelvész szakértőnek nem csupán a szöveget magát kell figyelembe vennie, hanem annak formai sajátosságait, mint például a tagolást, az elválasztást és a központosítást is, ugyanis az alapján is számos következtetést le lehet vonni az író személyéről.

Továbbá ugyanekkor tartottak konferenciát a kor kommunikációs zavarairól az MTA Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának szakmai bizottsága és a Fonetikai Bizottság szervezésében, melyen felmerül az, hogy bizonyos nyelvi jelek elárulhatják a szerző szociodemográfiai jellemzőit.⁷

Nagy Ferenc halála, valamint Szilák Jolán visszavonulása után publikációk nem, csupán tanulmányok születtek a témában, továbbá a külföldi szakirodalom magyar nyelvre való lefordítása sem valósult meg.

Külföldön azonban a tudományág a kezdeti lendületét az idő múlásával is fenn tudta tartani, így többek között 1992-ben megalapult az Igazságügyi Nyelvészek Nemzetközi Társasága (IAFLL – International Association of Forensic and Legal Linguistics), melynek saját folyóirata is van (International Journal of Speech, Language and the Law), továbbá két évente nemzetközi konferenciát tart. A szervezet célja hogy átfogóbb képet adjon a nyelv és a jog közötti kapcsolatáról, hogy ezáltal fejleszthesse a világ jogrendszereit. Az IAFLL tagjává bárki válhat, aki ilyen területen tanul, kutat vagy dolgozik.⁸

Magyarországon a 2006-ben létrejött Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (Manyszi) támogatja az igazságügyi nyelvészetet és foglalkozik az azzal kapcsolatos kutatásokkal. Számos e témával kapcsolatos cikk jelent meg online folyóiratukban, az E-nyelv Magazinban. A 2011. évi őszi számuk kifejezetten ezt a szakterületet mutatja be. Az Iroda központi céljának a nyilvános szövegek közérthetőségét tette, hogy a bonyolult jogi szövegeket érthetőbbé tegyék az egyszerű közember számára. De emellett ingyenes lektorálást, nyelvi tréningeket, valamint nyelvi szakértői munkát vállalnak.⁹

Hazánkban a kezdeti időkben az igazságügyi nyelvészetnek elsősorban a rezsimet támadó röpiratok miatt volt hangsúlyos szerepe, annak szerzői ugyanis névtelenségbe burkolóztak és

⁶ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/n-ny-76F7D/nagy-ferenc-76FCA/>

⁷ RÁNKI 2011

⁸ <https://iafll.org/>

⁹ <http://www.ahungara.org.br/info/1203/manyszi/ATT00397.pdf>

kilétüket csupán a szövegek nyelvészeti vizsgálatával lehetett csak megállapítani. Szilák Jolán is feldolgoz egy ilyen esetet egy tanulmányában. 1973 szeptemberében öt budapesti egyetemen találtak nacionalista tartalmú röpcédulákat, melyeknek mondanivalója a Magyar Népköztársaság egyik alapintézménye, hazánknak a szocialista országokkal való barátsága ellen irányult. A nyelvész szakértői vizsgálat megállapította, hogy a szerző olyan értelmiségi, aki figyelemmel kíséri a napi politikai történéseket és erősen nacionalista nézeteket vall. Továbbá a szerző az értelmiségi köznyelvet használja, „mondatfűzése irodalmias, illetve választékos színezetű”. A retorikus stílus és a dialektikus fogalmazásmód papos vonásokat mutatott, az elkövető idős korára pedig a régies szóhasználat utalt. Az újabb röpcédulákban azonban más jegyek is feltűntek, amely viszont fiatalabb nyelvhasználatra volt jellemző, ugyanakkor az is erdélyi sajátosságokat mutatott. Ez felvetette a kétszerzőjűség kérdését, mely a vizsgálat során bizonyítást is nyert: a röpcéduláknak nem egy, hanem kettő szerzője volt, akik egymásról tudva, közösen fogalmazták meg a szövegeket: feltehetően az egyik megírta, a másik pedig átjavította, tökéletesítette. Ezen információk alapján az elkövetők valódi kilétére is fény derült, miszerint az két Erdélyből származó és nacionalista szellemben nevelkedő férfi volt: egy 74 éves nyugdíjas és egy 61 éves tábori lelkész. A bíróság minkettejüket letöltendő börtönbüntetésre ítélte.¹⁰

1.2. Kriminálisztikai nyelvészet

A kriminálisztikai nyelvészet a kriminálisztikai szövegnyelvészetnél eggyel tágabb fogalom. Ez nem csak az írásos nyelvi bizonyítékokkal foglalkozik, hanem magába foglalja mind a szövegnyelvészetet, mind pedig a fonetikát is, amely a beszélt nyelvvel foglalkozik, egészen pontosan a beszédhangok alaki, fiziológiai-akusztikai tulajdonságaival.

Mivel nincsen két olyan ember, aki megegyezően használná a nyelvet, a nyelvhasználat pontosan ugyanolyan egyéni és sajátos, mint az ujjlenyomat, illetve a DNS. Ennek alapján kijelenthetjük, hogy minden ember rendelkezik egy nyelvi ujjlenyomattal, amely által ugyanúgy azonosíthatóvá lesz. Azonban míg a DNS és az ujjlenyomat nem változik, illetve az utóbbi esetében nagyon kis mértékben, illetve ritkán, a nyelv állandó változásban van, és ebből kifolyóan az egyén nyelvhasználata is. Az egyén stílusát több dolog is befolyásolja, mint például az idő, az iskolázottság, a műveltség, a foglalkozás és a lakóhely.

¹⁰ RÁNKI 2011

A kriminalisztikai nyelvészet feladata a nyelvi bizonyítékok elemzése, és a nyelvi bűncselekmények feltárása, melyek Roger Shuy amerikai nyelvészprofesszor meghatározásában az alábbiak:

- fenyegetés
- megvesztegetés
- bujtogatás
- szexuális szolgáltatás kérése
- zsarolás
- verbális zaklatás
- gyűlöletbeszéd¹¹

Ezek azok a bűncselekmények, amelyek jellemzően, vagy kizárólag a nyelvhasználat útján valósulhatnak meg.

1.3. Kriminalisztika

A kriminalisztika önálló multidiszciplináris bűnügyi tudomány, amely a hatályos jogi szabályozásnak megfelelően tudományosan megalapozott eszközöket, módszereket és eljárásokat dolgoz ki a felderítés és a bizonyítás, valamint a bűncselekmények megelőzése érdekében.

A kriminalisztika célja tehát cselekmények felderítésének illetve bizonyításának segítése, és a bűncselekmények megelőzése. Multidiszciplináris tudomány, azaz több tudományterületet is érint, és azon tudományágak eszközeit, módszereit és eljárásait is felhasználja saját céljának elérése érdekében, amellet, hogy sajátokat is kidolgoz. Ezeknek azonban meg kell felelni a hatályos jogi szabályozásnak, valamint tudományosan megalapozottaknak kell lennie.

Röviden elmondhatjuk, hogy a kriminalisztika bűnügyi nyomozástan.

A hagyományos rendszerben három részterülete van, a 1) krimináltechnika 2) a krimináltaktika valamint a 3) kriminálmetodika. A krimináltechnika a természettudományos és műszaki-technológiai eszközök és módszerek célszerű és szakszerű felhasználását szolgálja a bűnfelderítés és bűnmegelőzés területén. Olyan tudományterületek és szakterületek eredményeit használja fel, amelyek hasznosíthatók a bűnügyi nyomozásban. Ezáltal elmondható, hogy a krimináltechnika alá tartoznak a forenzikus, azaz törvényszéki vagy

¹¹ https://hu.wikipedia.org/wiki/Ig%C3%A1g%C3%BCgyi_nyelv%C3%A9szet

igazságügyi tudományok, mint például a kriminalisztikai szövegnyelvészet is, mely a nyelvészetet használja fel kriminalisztikai célokra.

A krimináltaktika nem a tárgyi jellegű információhordozókra összpontosít, hanem a személyi jellegűekre, mint például a tanú, terhelt és sértett, hogy a velük szemben fogatosított nyomozási cselekmények minél hatékonyabban folyjanak le.

A kriminálmétodika ellentétben a két másik részterülettel már nem a bűncselekmények eredményes nyomozásával foglalkozik, hanem közvetlenül és kifejezetten egyes bűncselekmény-kategóriák felderítésével, bizonyításával és taktikai javaslataival.

A kriminalisztika mindig is versenyt futott a bűnözéssel, a bűnelkövetési módszerek leleplezésére újabb és újabb módszereket kellett és kell is kitalálni. És bár a kriminalisztikai szövegnyelvészetet már régebb óta használják a hatóságok a bűncselekmények elkövetőinek megállapításához, mégis úgy gondolom, hogy egyre nagyobb jelentősége lesz és van, a kézzel írt szövegek csökkenésével, és a technika egyre nagyobb térhódításával. Az internetre ma már ugyanis bárki felteheti az írásait névtelenül, így ha a szöveg szerzőjének megtalálása szükséges, és a technika nem vezet eredményre, a hatóságok a nyelvész szakértőhöz tudnak fordulni.¹²

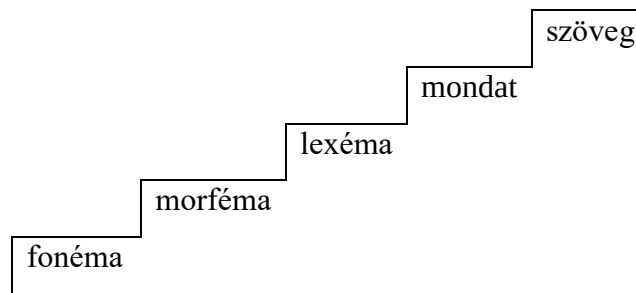
1.4. Szöveg

A kriminalisztikai szövegnyelvészet az írott szövegekkel foglalkozik. De mi is pontosan a szöveg? Ennek nincsen általánosan elfogadott meghatározása, különböző nyelvészek, különböző szempontból közelítik meg ezt a kérdést, ennek ellenére én úgy gondolom lényeges megismernünk, hogy tisztában legyünk a vizsgálat tárgyával. Ehhez azonban szükséges egy rövid kitekintést tenni a nyelvtan és nyelvészet irányába.

A nyelv szintekből, egységekből épül fel, és ennek legmagasabb fokán áll a szöveg. Ezek pedig úgy épülnek fel, ahogyan Deme László nyelvész is mondja: a kisebb egységek be vannak szerkesztve a nagyobb egységekbe, a nagyobb egységek pedig kisebb egységekből vannak megszerkesztve.¹³

¹² FENYVESI – HERKE – TREMMEL 2022

¹³ <https://tavoktatas.mnt.org.rs/sites/default/files/2020-11/A%20nyelvi%20szintek.pdf>

1. ábra: szerző saját szerkesztése

A nyelv legalacsonyabb fokán a fonéma áll, amely a nyelv legkisebb egysége. A beszélt nyelvben a hangokként, az írott nyelvben a betűkként jelennek meg. A fonéma a nyelvtudomány eszközeivel tovább már nem bontható elem. Jelentésmegkülönböztető szerepük van, önálló jelentéssel azonban nem bírnak.

A következő szinten a morféma, azaz szóelemek állnak. Ez nyelvünk legkisebb olyan egysége, amely már önálló jelentéssel rendelkezik. Két részre oszthatók: 1) a tömorfémákra, amelyeknek fogalmi jelentésük van, és 2) a toldalékmorfémákra amelyek csak viszonyjelentést hordoznak. Ezt követi a lexéma, amely jelentéssel bíró szóképzési egység, azaz a maga szótári szó. Fogalmi jelentés jellemzi, amelyet a tömorféma hordoz. Mondatrészi jelentést is hordoznak, amennyiben nem álszavakról van szó. Az álszó olyan szó, amely nem jelöl fogalmat illetve képzetet, hanem mondatbeli viszonyításra, valamint valamely vele kapcsolatban álló szó jelentésének megváltoztatására való. Ilyenek például a névutók és kötőszók.

Az következő szinten foglalnak helyet a szintagmák, azaz a szó szerkezetek. A szintagma két valódi szó mondatnyi kapcsolatát jelenti. Vagyis a mondatban a szavak egymással kapcsolatba kerülnek, és köztük egyfajta szoros viszony alakul ki. Két fajtája van: 1) mellérendelő szintagma és 2) alárendelő szintagma. Az alárendelő szintagma egy alaptagból és egy bővítményből áll, azaz az egyikkel rá lehet kérdezni a másikra, ellenben a mellérendelő szintagmánál ez nem lehetséges. Például: Béla és Pista fát ültet. A 'fát ültet' szókapcsolat egy alárendelő szintagma, ugyanis az egyikkel rá tudunk kérdezni a másikra: Mit ültet? Fát. Míg a 'Béla és Pista' szókapcsolat között is van logikai összefüggés, ott ezt nem tudjuk megtenni, ez egy mellérendelő szintagma.

Az utolsó előtti egység a mondat. Ez nem a hosszától függ, ugyanis a nyelvben bármilyen nyelvi egység betöltheti a mondat szerepét, ha a beszélő a mondanivalója szempontjából a nyelvi egységek viszonylagosan önállóknak, a beszéd folyamat egységének, információs egységének tartja vagy érzi. Azaz egy szó is lehet mondat. Többféleképpen is csoportosíthatjuk őket. A beszélő szándéka szerint öt fajtája van, melyeket a mondatvégi írásjelek is megkülönböztetnek: 1) kijelentő (.), 2) kérdő (?), 3) felszólító (!), 4) felkiáltó (!), 5) óhajtó (!). Szerkezet szerint

beszélhetünk 1) egyszerű, 2) összetett és 3) hiányos mondatról. Logikai minősítés szerint pedig lehetnek 1) állító, vagy 2) tagadó mondatok.

És ezzel elérkeztünk a lépcső utolsó fokához, a legnagyobb nyelvi egységhez, a szöveghez. Tolcsvai Nagy Gábor nyelvész szerint „a szöveg nyelvi vagy általában nyelvi jellegű kommunikációs egység (...) szerkezettel és belső összetartó erővel rendelkező nyelvi produktum.”¹⁴ Hogy valami szöveg legyen, ahhoz három feltételnek kell teljesülnie: koherencia, kohézió és konnexió. A koherencia azt jelenti, hogy a mondatoknak kapcsolódni kell a beszédhelyzethez, azaz az egyik beszélőnek a nyilatkozatának kapcsolódnia kell a másik beszélő korábbi kijelentéséhez. A mondatok között emellett szükség van összefüggésre, ugyanis a mondatok egymásutánírása nem teremti automatikusan szöveget. Ez az összefüggés kétféleképpen teremthető meg. A fogalmi jelentéssel rendelkező nyelvi elemek segítségével a mondatok között tartalmi és logikai kapcsolatok jönnek létre, ez a kohézió. A konnexió pedig amikor a viszonyjelentéssel rendelkező nyelvi jelek segítségével nyelvtanilag is összekötjük a szövegmondatokat. Az előbbiek a tartalmi kapcsolóelemeket, míg az utóbbiak a nyelvtani kapcsolóelemeket alkotják. Összefoglalva tehát a szöveg mondatokból áll, amelyek között meghatározott logikai, nyelvtani kapcsolat létesül. A két nagy osztálya a 1) nyílt, azaz a spontán beszéd, és a 2) zárt, amit az írásban rögzítenek.^{15 16}

A nyelvészek és irodalomtudósokat is foglalkoztatta mindig, hogy mitől is szöveg egy szöveg, mi teszi azzá ami. Wolfgang U. Dressler osztrák nyelvész a szöveg legfontosabb ismérveként a lezárttságot tartja számon. Jurij Mihajlovics Lotman szovjet irodalomtudós pedig a szövegnek három kritériumát nevezte meg: 1) kifejezettség, azaz meghatározott jelekben van rögzítve, 2) elhatároltság, azaz részekre, fejezetekre tagolódik, pontos és bekezdések vannak benne, 3) strukturáltság, azaz van egy belső elrendezése.¹⁷

¹⁴

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_szvegfeldolgozs_elmlete_s_gyakorlata_als_tagozaton/214_a_szveg_fogalma.html

¹⁵ https://nat2012.nkp.hu/tankonyv/magyar_nyelv_10/lecke_01_002

¹⁶ <https://tavoktatas.mnt.org.rs/sites/default/files/2020-11/A%20nyelvi%20szintek.pdf>

¹⁷ NAGY 1980 (14. oldal)

2. KRIMINALISZTIKAI SZÖVEGNYELVÉSZET

A kriminalisztikai szövegnyelvészet az igazságügyi nyelvészetnek az írásos szövegekkel foglalkozó részterülete, amely nyelvészeti módszerek segítségével, az illető szövegszerkesztése és stílussajátosságai alapján von le következtetéseket a szövegről, függetlenül attól, hogy azt kézzel írták vagy nyomtatták.

Vizsgálatának tárgya a nyelvi bizonyítékok, így a névtelen, vagy álneves levelek, búcsú, fenyegető, zsaroló levelek, valamint az írásos vallomások.

A kriminalisztikai nyelvész szakértők munkája két nagy részre osztható: az inkriminált szöveg szerzőjéről minél több információ megállapítása, azaz 1) a nyelvi profilalkotás, és 2) a szerzőségvizsgálat, amely a szöveg szerzőjének megállapítására irányul, amely folyamán az inkriminált írást és a gyanúsítottól származó írást összehasonlító vizsgálatnak vetik alá.

2.1. Nyelvi profilalkotás

A nyelvi profilalkotás az igazságügyi nyelvészet azon részterülete, amely egy szöveg, legyen az írott vagy hangzó, ismeretlen (vagy álneves) szerzőjének profilját tudja meghatározni nyelvészeti eszközökkel.

A profilalkotás során elsősorban a személy szociodemográfiai jellemzőit lehet meghatározni, mint például a korát, nemét, hogy rendelkezik-e nyelvjárással, esetleg kétnyelvű-e, mi az iskolai végzettsége és több esetben még a személy foglalkozására is fény derülhet ezen elemzés kapcsán. Azonban ennél sokkal több mindent elárulhat egy szöveg, ezek az egyéb jellemzők lehetnek az egyes csoportokhoz, valláshoz való hovatartozás, szélsőséges nézetek vallása, hobbi, családi állapot és az esetleges börtönviseltség.

A nyelvészeti vizsgálatok azt is elárulhatják, hogy a személynek van-e valamilyen pszichiátriai betegsége, azonban ebben a nyelvész szakértő nem nyilatkozhat, ugyanis nincsen meg hozzá a kompetenciája, megállapíthat azonban olyan szövegsajátosságokat, amelyek arra utalnak, hogy a személy nem tudja elkülöníteni a valóságot a képzelettől. Ilyen esetekben szükséges konzultálni pszichológus szakértővel, aki már kompetens nyilatkozni ezügyben.

A nyelvi profilalkotás azért lehetséges, mert a beszéd csak részben tudatos tevékenység. Minden embernek van egy mentális lexikonja, amiben a nyelv és a beszéd különféle egységeit, szabályait és működési mozzanatait tárolja, és a beszéd során ebből az eszköztárból válogat. Ez egy aktív és egy passzív részből áll össze. A passzív részét nem használjuk, ott vannak többek

között azok a szavak, melyeknek az ember tudja a jelentését, hallotta már őket, azonban ő maga nem használja. Az aktív része pedig a nap mint nap, rendszeresen használt nyelvi elemek helye. Az ebből az eszköztárból való választás adja az ember stílusát, hogy a rendelkezésre álló nyelvi formákból melyeket részesíti előnyben az alapján, hogy melyek a legmegfelelőbbek egy bizonyos kommunikációs cél elérése érdekében, melyek tehetik sikeressé a kommunikációját. Az egyének nyelvhasználata közötti eltéréseket Gerald R. McMenamin amerikai nyelvész három fő típusba sorolta:

- nyelvi normán belüli eltérés: több nyelvileg helyes, egyformán elfogadható nyelvi elemek közül a személy melyeket részesíti előnyben (felett-fölött)
- nyelvi normától való eltérés: a személy választása nem felel meg a nyelvhasználati szabályoknak (csinálnék-csinálnák)
- idioszinkratikus formák: azok a nyelvi formák, amelyek csak egy adott személyre jellemzők.¹⁸

A nyelvi stílus tehát választások eredményeként jön létre, és ezek a választások lehetnek tudatosak, illetve nem tudatosak, automatikusak. Ebből következik az, hogy minden embernek van egy saját idiolektusa, azaz nincs két ember, aki ugyanúgy használja a nyelvet; mindenkinek sajátos szókincse, nyelvtani szerkesztése és kiejtése van, és ez adja azt a nyelvi ujjlenyomatot, ami által mindenki azonosíthatóvá lesz.¹⁹

2.2. Szerzőségvizsgálat

A szerzőségvizsgálat szintén a kriminalisztikai szövegnyelvészet egyik elsődleges feladata, azonban nem csak ez a tudományterület alkalmazza, hanem többek között az irodalomtörténet kutatók és a plagizálást ellenőrző személyek is. A szerzőségvizsgálat során az anonim vagy álneves szövegek szerzőjét kell azonosítani, azaz arra a kérdésre keresik a választ, hogy ki írta a kérdéses szöveget, illetve hogy az inkriminált szöveg származhat-e a gyanúsítottól. A nyelvész szakértők a szerzőségvizsgálattal segítenek a nyomozó hatóságoknak szűkíteni a gyanúsítottak körét, vagy meghatározni egy csoportot, amelyből az elkövető származhat. Szorosan összefügg a nyelvi profilalkotással, itt is a személy idiolektusa van a főszerepben, ami számos dolgok elárul a szöveg szerzőjéről, és beazonosíthatóvá teszi őt. Azonban itt nem elég egyetlen szöveg megléte, mint a nyelvi profilalkotásnál, ahol akár egyetlen szöveg alapján is

¹⁸ POLCZ 2016

¹⁹ RÁNKI 2021

meg tudják állapítani a szerző szociodemográfiai jellemzőit. A szerzőségvizsgálathoz legalább két szöveg megléte szükséges, melyekkel összehasonlító vizsgálatot végeznek, azaz az inkriminált szöveget összevetik a gyanúsítottól származó, referencia szöveggel.

Robert Wachal nyelvész ennek három modelljét különbözteti meg. A 1) hasonlósági modell esetén a gyanúsítottak köre a többi bizonyíték által már le van szűkítve egy vagy két személyre és közülük kell megállapítani a szöveg szerzőjét, azaz írásait összehasonlítani az inkriminált szöveggel. A 2) konzisztencia modell során azt kell megállapítani, hogy egy vagy több szöveg egy embertől származik-e, azaz az írásművek stílusa eltérő avagy konzisztens. A 3) populáris modell alkalmazására akkor van szükség, ha a gyanúsítottak körét nem sikerült jelentősen leszűkíteni, így viszonylag egy nagyobb populációból kell azonosítani a lehetséges szerzőt. Ez a modell tulajdonképpen a hasonlósági modell kiterjesztése.

Az összehasonlító vizsgálatoknál számos szempontot kell szem előtt tartani. A referencia illetve inkriminált szövegnek hasonló időben kell keletkeznie, ugyanis a nyelv folyamatosan változik. Továbbá az összehasonlításra kerülő szövegeknek ugyanolyan hosszúnak kell lennie, ugyanis eltérő terjedelmű szövegekben a szakértő által azonosított stílusmarkerek száma is eltérő lesz, ami akár tévesen levont következtetéseket is eredményezhet.²⁰

²⁰ POLCZ 2016

3. TORZÍTÁS

Felmerül azonban a kérdés, hogyha a stílus részben tudatos nyelvi választások eredménye, akkor azt lehet-e manipulálni, így az írást tudatosan eltorzítani, más tollából származónak beállítani. Az elkövetőnek ugyanis célja, hogy írásaival ne árulja el magát, kiléte maradjon titokban. A torzítás azonban nem egy olyan dolog, amely kimutathatatlan, számos tényező elárulhatja a szakértőnek, hogy torzított szöveggel van dolga.

A nyelvnek vannak tudatos nyelvi szintjei, melyeket sokkal könnyebb megváltoztatni. Ilyen a helyesírás, amin belül a legjellemzőbb torzítások az ékezetek elhagyása, a rossz központosítás, a 'j' és 'ly' felcserélése, igeekötők helytelen írása, tulajdonnevek kisbetűs írása, valamint a mássalhangzók időtartamának helytelen jelölése. Azonban a kevésbé tudatos nyelvi szinteket, mint például a szintaxist, azaz a szó szerkezetek és a mondatok kapcsolatát, már lényegesen nehezebb megváltoztatni. Sőt vannak olyan részei a nyelvnek, amelyet szinte lehetetlen manipulálni. Ide tartozik a dialektus, azaz a nyelvjárás, tájszólás, melynek imitációja közel képtelenség, ugyanis az már nem a tudatos nyelvi választások szintjén működik.

A bűnelkövetők a szöveget igyekeznek úgy megváltoztatni, hogy a legkevésbé lehessen abból rájuk következtetni; az idős próbálja magát fiatalnak feltüntetni, a művelt pedig műveletlennek beállítani. A fiatalos nyelvhasználat utánzása azonban nem olyan könnyű feladat, így ezek a szövegek nem csapják be a nyelvész szakértők hozzáértő szemét. A művelt ember pedig gyakran esik abba a hibába, hogy szándékosan helytelenül írja az egyszerű szavakat, amelyeket még az alacsonyabb műveltségű emberek is jellemzően helyesen írnak, azonban használ olyan kifejezéseket, melyeket a műveletlen ember nem ismer, és ezeket akaratlanul is helyesen írja le. Hosszabb szövegek esetén pedig nem tudják konzisztensen fenntartani a helyesírást, így azokat a szavakat, amelyeket egyszer helytelenül írtak, a következő alkalommal már helyesen, vagy esetleg egy másik hibával írják le.

A torzítók jellemzően kétféle módon lepleződnek le. 1) Éles kontraszt van egy-egy nyelvi szinten belül: mint amikor a helyesírási hibák egy szövegen belül nem konzisztensek, valamint 2) két nyelvi szinten figyelhető meg egymásnak ellentmondó nyelvi jelenség: fejlett fogalmazási készség ↔ gyenge színvonalú toldalékolás, nagyszerű mondatalkotás ↔ szegényes szókincs.

A szöveg szándékos megváltoztatása egyirányú folyamat, ugyanis a művelt ember műveletlennek tüntetheti fel magát, ám fordítva ez elképzelhetetlen.²¹

²¹ NAGY 1980 (79-83. oldal)

Szövegtorzítást azonban nem csak a bűnelkövető követhet el, hanem például a hatóság is, akár tudatosan, akár tudatlanul. Ennek bemutatására tökéletes egy egyesült királyságbéli eset, amelyet elsőként tartanak számon abban, hogy az igazságügyi nyelvészet segítségével állapították meg valakinek az ártatlanságát. 1952 novemberében Derek Bentley és Christopher Craig elhatározták, hogy betörnek egy raktárházba, Craig egy pisztollyal is fel volt fegyverkezve. A rendőrséget hamar értesítették, akik mikor kiértek a helyszínre, Bentley-t azonnal le is teperték, aki a továbbiakban nem is tanúsított ellenállást. Ekkor Bentley a szemtanúk állítása alapján elkiáltotta magát, hogy: „Let them have it, Chris!” (Add nekik, Chris!), mire a társa tüzet nyitott, halálosan megsebesítve egy rendőrt. Mindkettőjüket letartóztatták gyilkosság vádjával, amelyben bűnösnek is találtattak. Craiget, mivel az elkövetéskor csak 16 éves volt, életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, a 19 éves Bentley-t azonban 1953-ban felakasztották. Bentley elítélésében kulcsfontosságú szerepet kapott a mondat, „Let them have it, Chris!”, ez ugyanis utalhatott arra, hogy társa adja át a fegyverét a rendőröknek, ugyanakkor arra is, hogy tüzeljen. Vallomásában mind a két fiú tagadta ennek a mondatnak az elhangzását, Bentley továbbá azt állította, hogy nem tudott arról, hogy Craignél pisztoly van, és elhangzott tőle a következő kiemelkedő jelentőséggel bíró mondat: „I didn’t know he was going to use THE gun.” (Nem tudtam, hogy használni fogja A pisztolyt.). A határozott névelő használata egyértelműen arra utalt, hogy Bentley tudott a fegyverről, és ez el is döntötte a bűnösségét. Évtizedekkel később azonban ezt a vallomást nyelvész szakértői vizsgálatnak vetették alá, ahol megállapították, hogy az nem hangozhatott el E/1-ben, ugyanis a mondatok nem mindig kapcsolódtak egymáshoz logikusan, és olyan kötőszavak szerepeltek benne, amelyek jellemzően dialógus során fordulnak elő. Ezek alapján kiderült, hogy Bentley vallomása szinte biztos, hogy szóban, egy kihallgatás során, párbeszéd formájában valósult meg, a rendőrök azonban nem ilyen formában vetették papírra. Ezt még az is alátámasztotta, hogy tipikusan hatósági szóhasználatok és szókapcsolatok hangzottak el benne, amelyeket a 19 éves fiú biztosan nem használhatott. Ez azonban teljesen új színben tüntette fel a Bentley bűnösségét bizonyító határozott névelő használatát, ugyanis ha a vallomás eredetileg párbeszédben zajlott le, a fiú csupán válaszolt a rendőr kérdésére a fegyverrel kapcsolatban, és ezért hivatkozott a pisztolyra határozott névelővel. Ezentúl a „Let them have it, Chis!” mondat elhangzása is megkérdőjeleződött. Bentley Craiget ugyanis soha nem keresztnévén szólította, hanem Kid-nek, Kiddo-nak (Kölyöknek) becézte. Mindezen bizonyítékok alapján Derek Bentley-t 1993-ban posztumusz ártatlanná nyilvánították.²²

²² WATSON 2016

Ez mutatja, hogy a diskurzusmód – azaz, hogy a szöveg monológ vagy dialóg formában valósul meg – is manipulálható. A dialógus monológként való közlése igen sok mindent megváltoztat, bizonyos mértékig még a szöveg értelmét is. Az ilyen esetekben például, mint ahogy fentebbi eset is mutatja, a határozott névelő elveszti jelentőségét. Többek között ezért is nagyon fontos, hogy a vallomások felvételénél a hatóság szó szerint úgy írja le a dolgokat, ahogyan azok valójában elhangzottak. E/1-ben, ahogyan maga a személy elmondta, és lehetőleg ne másítsa meg annak szóhasználatát, még akkor sem ha az esetleg helytelen, mert lehetséges hogy annak kiemelt jelentősége lesz a későbbiek során. A kérdéseket pedig ne az összefüggő vallomás közben tegye fel, hanem annak végén, és a jegyzőkönyben is kérdés-válasz formában legyen feltüntetve.

A valódi személyazonosság elrejtése egyébként jellemzően nem a nyelvészet szintjén, hanem a közölt információk jellegében nyilvánul meg, például olyan információkat ad meg lakhelyéről, foglalkozásáról, amelyek nem valósak, vagy ezáltal egy másik személyt akarnak a szerzőnek beállítani. Az elkövető nem feltétlen gondolná azt, hogy nyelvi stílusa alapján beazonosítható lenne, és mivel nem képes a nyelvi alkotások szakszerű elemzésére, így nem is sejtheti milyen nyelvi sajátosságok jellemzőek a fogalmazására, amelyek aztán elárulhatják. Továbbá a szövegnyelvészet a legtöbb ember számára ismeretlen, létezéséről nem is feltétlen tudnak, ezzel szemben a kézírásvizsgálat sokkal inkább benne van a köztudatban, ezáltal az elkövető sokkal inkább figyel arra, hogy ne kézzel írja a szöveget, mert tudja hogy az sok mindent elárul, így nem is gondol arra, hogy másmilyen vizsgálat során is meg lehet állapítani kilétét.²³

3.1. Kétszerzőjűség

Leginkább talán a torzítás alá sorolható a kétszerzőjűség, amely azt jelenti, hogy egy szövegnek kettő szerzője van. Ez jellemzően abban nyilvánul meg, hogy van egy értelmi szerző, akitől a gondolatok származnak, míg a másik csak leírja, amit diktálnak. A bűnelkövetők ezt is sokszor valódi kilétük eltitkolására használják, azonban tipikusan búcsúlevelek valódiságának vizsgálata során merül fel ez a kérdés, hogy a szöveget valóban az elhunyt személy írta-e, vagy csak tollba mondták neki. A torzítást is lebukató két nyelvi szinten megfigyelhető egymásnak ellentmondó nyelvi jelenség itt is az, ami elárulja hogy egy vagy több szerzővel áll szemben a nyelvész. Ugyanis ezekben az esetekben a nyelvtani stilisztikai összkép jellemzően ellentétben áll a helyesírási készséggel. Azaz ha van egy jól felépített, stilisztikailag igényes szöveg,

²³ NAGY 1980 (80. oldal)

azonban az hemzseg a helyesírási hibáktól valószínűsíthető, hogy az értelmi szerző és a levélíró két különböző személy.

Míg a kétszerzőjűség a legjellemzőbb, előfordulhat az is, hogy a szövegnek több szerzője van. Itt is az eltérő nyelvi stílus és a nyelvi szintek közötti ellentmondás lesz az, ami leleplezi a több szerzőt, bár ezek kilétének megállapítása már magától értetődően bonyolultabb folyamat, mint csak két szerző esetében.

3.2. Álnevek

A torzítás mellett a szövegnyelvészeknek a másik akadály, ami megnehezíti a szöveg szerzőjének valós kilétének megállapítását, az álnevek. A szövegnyelvészethez szorosan kapcsolódnak az álnevek, valamint a nem valós, kitalált helységnevek, ezáltal ezek vizsgálata is elengedhetetlen. A kriminalisztika már igen régóta foglalkozik a bűnözők gúnyneveivel, ugyanis ezek megismerése, megfejtése igen hasznos tud lenni a bűncselekmények felgöngyölítése során. Számos bűnöző ugyanis társait nem ismeri név szerint, csupán gúnyneveikkel van tisztában, ami jelentősen megnehezíti a hatóságok számára az azonosítást. Nem is véletlen, hogy ezekről ma már nyilvántartásokat vezetnek, többek között a gyanúsított kihallgatás során is van lehetőség a Robotzsaruban feltüntetni a gyanúsított gúnynevét, ezáltal ha egy másik ügyben az alapján hivatkoznak rá, a nyomozó hatóság név szerint is tudni fogja, hogy kiről van szó.

A bűnözői álnevek természetének megismeréséhez nem árt először megvizsgálni az írók, költők álneveit: ők mi alapján választották azokat, felismerhető-e bennük valamilyen szabályszerűség. Ennek azért lehet haszna, mert az álneves bűnelkövetőkkel ellentétben az íróknak/költőknek ismerjük mind az ál-, mind pedig a valódi nevét, így azt is megtudhatjuk, hogy mi alapján alkották meg pszeudonimukat. Ezeknek a tanulmányozása során a leggyakoribb álnévválasztási fajták a következők:

- valódi nevüket nemesi előnévvel toldották meg
- igazi nevüket, más, idegen nyelvre fordították át (Bär Illés – Ursinus Elias)
- anagrammát készítettek (Zolnai Béla – Loncai Ábel)
- megfordították a vezetéknévüket (Ady – Yda)

Persze a költők és írók más okkal használnak pszeudonimokat, mint a bűnözők. Nekik nem feltétlen céljuk a teljes ismeretlenség, nem mindig igyekeznek teljesen elrejtetni valódi nevüket.

Azonban az ő neveikből vannak hatalmas lexikonok, amik tényleg lényeges segítséget nyújthatnak a már korábban megnevezett okok miatt.

A bűnelkövetőknél a valódi és álnevek kapcsolatának tipizálása a következő:

- családnevek kezdőbetűinek az egyezése
 - ez egy minimális alaki hasonlóság, nem árul el olyan sokat a szerző valódi nevéről azonban ez is egy fontos támpont lehet
 - pl.: Lovas Béla – Lajta Géza
- családnév és az utónév kezdőbetűinek az egyezése
 - ez már egy kis fokkal nagyobb alaki hasonlóság
 - pl.: Kulacsi Mária – Kovács Márta – Kalács Márta
- utónév változatlansága
 - ez igen gyakori módja a névváltoztatásnak, főleg azoknál a bűnelkövetőknél, akik hosszabb időre választják álneveiket, ugyanis tudják, hogy sok ideig kell azzal élniük, és ezáltal kizárják annak a lehetőségét, hogy véletlenül félremondják a keresztnévüket. Ennek oka mégpedig az, hogy az utónév jobban tapad viselőjéhez, nehezebben változtatja meg azt az ember, ugyanis egész életében azon a néven nevezték.
- vezetéknév megtartása
 - ez nem igazi álcázás, inkább az okiratok eltulajdonításával van összefüggésben, például amikor a fiú ellopja apja iratait
- a valódi és az álnév egyaránt gyakori név
 - aki gyakori utónévvel vagy családnévvel rendelkezik, gyakran választ álneveként hasonlóan gyakori neveket
- doktori cím felvétele
 - ennek célja az emberek megtévesztése, bizalmába férkőzése, sok ember, ugyanis vakon bízik a címekben és rangokban
- a valódi és az álnév jelentésbeli közelsége
 - pl.: Fillér László – Pengő László²⁴

²⁴ NAGY 2013

Szilák Jolán száz ismertté vált névtelen szerző levelét vizsgálta abból a szempontból, hogy mennyi valóságos elem található meg az álnevekben és helynevekben. A következő megállapításokra jutott:

- a kitalált nevek egy része tömegnév, és ez igaz mind a személy- és helynevekre (Tóth, Nagy, Szabó / Fő tér, Kossuth utca)
- a valódi név egyes elemeinek kombinálása kitalált elemekkel
- fonetikai hasonlóságra vagy elérésre való építés, például megmarad az első szótag (Szalay – Szabó), vagy ugyanazok a magánhangzók (Gábor – János)
- beszélő nevek
- másik nem nevének felvétele inkább a nőknél jellemzőbb, ritkán van csak arra példa, hogy egy férfi egy női név mögé rejtőzködve ír
- névkölcsönvétel, például közismert, vagy a környezetében élő ismertebb ember nevét veszi kölcsön
- saját szociodemográfiai tulajdonságaival ellenkező tulajdonságokkal rendelkezőképviselésében ír (idős – fiatal, értelmiségi – munkás)

Jellemző, hogy a kitalált személy- és helységnévből következtetni lehet a szerző műveltségére, valamint több esetben még foglalkozására és lakóhelyére is.

Az online térben az álnevek a felhasználóneveknek felelnek meg, és ezek is ugyanúgy rengeteg mindent elárulnak a személyről, ezeket is úgy adják az emberek, hogy valamilyen módon hozzájuk lehet kapcsolni: nevükhöz hasonló névválasztás, azzal való variálás, érdeklődési körükhöz közel álló dolgok átvétele. Az interneten jellemző, hogy egy platformon valaki több névvel is szerepel, azonban az ott lévők általában ennek ellenére is be tudják azonosítani, hogy a két felhasználó valójában egy személy. Ugyanis az írásmód, írásstílus alapján felismerik egymást, mert az az egyetlen, amit a másikkal tudnak kötni arc, és egyéb ismertetőjelek hiányából következően.²⁵

Következtetésként levonható, hogy minden kitalált névben és címben vannak olyan valóságelemek, amelyek a személy akaratán túli információkkal szolgálnak, és a bűnelkövetők álnevei jellemzően megőriznek valamilyen (hangtani, jelentéstani) vonást a valódi személynevekből.

²⁵ RÁNKI 2015

4. DE MINDEZ HOGYAN MŰKÖDIK A GYAKORLATBAN?

4.1. Szerzőségvizsgálat

Hogy a szerzőségvizsgálat milyen ügyekben jó, Szilák Jolán egyik művében, egy 1980-ban megtörtént eset által szemlélteti: N. G. feljelentette T. M.-t, hogy az általa írt cikkeket a saját neve alatt jelentette meg, és vette fel az értük járó honoráriumot. A hatóság megkapta a vitatott szerzőjű cikkek eredeti kéziratát, azonban azon semmiféle kézírás nem volt található, ami által beazonosíthatóvá vált volna a valódi szerző, továbbá az írógép is megegyezett azzal, amivel a többi cikket írták, így abból sem derült ki semmiféle többletinformáció. Az igazságügyi írásvizsgálat és az igazságügyi dokumentumelemzés kudarcot vallott, az ügyben egyedül a nyelvészetre lehetett számítani. A nyomozó hatóság ennek érdekében az alábbi szövegeket szerezte be, amelyeket aztán nyelvész szakértői vizsgálatnak vetettek alá:

- N. G. neve alatt megjelent, kétséget kizáróan tőle származó cikkek
- T. M. neve alatt megjelent, kétséget kizáróan tőle származó cikkek
- T. M. neve alatt megjelent, vitathatóan tőle származó cikkek
- valamint ezen cikkek meglévő, eredeti kézírata

Ezeket külön-külön valamint egymással is összehasonlítva elemezték, értékelték tartalmi, grammatikai, stilisztikai és formai sajátosságok alapján.

A GRAMMATIKAI SZINT ÉRTÉKELÉSE

Nyelvi jelenség	N. G. cikkei	T. M cikkei	Vitatott szerzőjű cikkek
Főnevek halmozása	nem jellemző	- meg nem valósult dolgok, vágyak, elképzelések - gyűlöletes undor, kétségbeesés, bosszú - megrészegült vad faunok, szatírok, kentaurok	nem jellemző
Egyszerű jelzős szerkezetek	nem jellemző	- új színt; sok munkát - szép színeiből; legszebb hangokat; szép számmal; jó kérdés; nagyszerű gondolat	nem jellemző

Bonyolult jelzős szerkezete, jelzőhalmozás	- ebben a furcsa-torz, emberi közegben - jelképes, vastag, vörös vonallal	nem jellemző	- láthatatlan láncokkal hozzájuk bilincselte családtagok - legújabb eredményeit csokorba gyűjtő ismeretterjesztő összeállítás - harsogó, vidám tónusok
Melléknév, igenév kedvelése	- szűkre szabott -lassan múló idő - várost támadó ellenség	nem jellemző	- szélesen gyűrűző hullámokat - nehezen morzsolódó évek - reményével szegélyezett ösvényen
Szó- és kifejezésbeli szinonimitás	- megjelenik a lapban, tesz közzé, kellene hozni, közölnék - tükrök, foncsorozott üveglapok, fényes hazugok, csiszolt ezüstlap	nincs	- népszerűsítjük, felhívjuk a figyelmet rá, hozzáférhetővé tesszük, megteszünk mindent...
Többszörösen összetett, alárendelt mondatok	Ellenálhatatlanul vonz az a három oldal, amely olyan dolgokkal foglalkozik, amelyeket jobb lett volna meg sem ismernem, de amelyek most már...	nem jellemző	Sugárzott róla az apai büszkeség és boldogság, amikor őket, majd feleségét dicsérte, aki megérdemelt mindent, amit egy férfi nyújtani képes...
A „s” kötőszó használata	nincs	- oly sokszor s oly szépen - színt s illatot - s csak annyit mondott - s a régi	nem jellemző

A STILISZTIKAI SZINT ÉRTÉKELÉSE

Nyelvi jelenség	N. G. cikkei	T. M. cikkei	Vitatott szerzőjű cikkek
Publicisztikai stílusú eseményleírás	- lassan múló idő - nagy horderejű események - Kevesebb is elég lett volna? - De milyen legyen ezután?	nem jellemző	- Hol és mekkorára nő a boa, a python, az anakonda? - Van-e fekete leopárd? - Mire való a beszéd?
Lírai hangvétel	- zátonyra futott remények - vágyat lobbantó szemek - lágyan suhanó szellő	nem jellemző	- Janusz-arcú hónap - bársonykék égből sugárözön - a legforróbb nyári napokkal vetekedő
Választékos szavak kedvelése	- ellenállhatatlanul vonz - nagy horderejű események - vonul méltóságteljesen - belső élet elkötelezett informátora	nem jellemző	- az égi vattacsomók közötti réseken felragyog a nap - kevésbé kecsegtető lehetőségek - köszönünk el a zord téltől - parttalanul áradó szózuhatagban
Egyéni alkotású szavak	- összezőrdülés-sorozat - puderpáncél nélkül kellemetlenkedő foltok	nem jellemző	- ellőttünk álló egy tucat hónapban - nem egészen fiatal hölgyek idénye - benzinevő szent tehén - jól „fűszerezett” sajtó-saláta
Képzavar	nincs	- kutatva mérték a szemek és már látták is magukat átlibbenni a falon - be kell lopni egyesek fülébe, szívébe az ősz kimondhatatlanul sok színskáláját - e csokorhangulatból illat is árad	nem jellemző

Frázis-szerű mondatok	nincs	- Hogyan tovább? De miért? - Hogyan, milyen sikerrel? - Bánni tudnak vele.	nincs
Nyelvhelyességi szempontból kifogásolható mondatok	nincs	- Nem hiába használom ezeket a kifejezéseket, mert egy turista, aki augusztusban a napfényes Itáliában járt, Firenzében az Uffizi képtár bejáratánál egy olcsó kis füzetre lelt. - A virágpompát s illatot árasztó májust a fogamzást követő hónap teszi teljessé.	elvétve fordul elő

1. táblázat: szerző szerkesztése a forrás alapján

A vizsgálat során megállapították (és a fentebbi táblázatokból is egyértelműen látható), hogy a vitatott szerzőjű cikkek egy közös szerzőtől származnak, továbbá hogy ez igen nagy valószínűséggel N. G. Ezen eredmény után a nyomozó hatóság kihallgatta T. M.-t, aki őszinte beismerő vallomást tett, miszerint kisajátította és saját javára értékesítette N. G. szellemi alkotásait.²⁶

Ez a példa tökéletesen be is mutatja hogyan is működik az összehasonlító vizsgálat, milyen szempontokat vesznek figyelembe a szakértők, és hogy mennyire jól láthatóak a különböző emberek egyedi stílussajátosságai, melyek alapján be lehet őket azonosítani.

4.2. Szövegvizsgálat

A szöveget kétféleképpen lehet vizsgálni, de a legcélszerűbb ennek a két módszernek az együttes használata, és ezáltal egy komplex szövegvizsgálat, amely a legpontosabb eredményre vezethet. A kvalitatív szövegvizsgálat alapján egy hipotézist lehet felállítani, ennek bizonyítására pedig a kvantitatív szövegvizsgálat alkalmas.

²⁶ SZILÁK 1981

4.2.1. Kvalitatív szövegvizsgálat

A nyelvész azonosítja a releváns stílusmarkereket, kategorizálja a szerző által használt nyelvi formákat, és szisztematikusan leírja, hogy azokat hogyan és miért használták.

4.2.2. Kvantitatív szövegvizsgálat

A szövegvizsgálat során a szöveget nem csak annak minőségi ismérvei alapján, hanem a mennyiségi viszonyok feltárásával is vizsgálni szükséges. A kvantitatív szövegnyelvészet tehát a szövegjelenségek mennyiségi viszonyainak és azok minőségének kutatásával foglalkozik, és hasznosítja mind a nyelvészeti eljárás mind pedig a matematikai diszciplínák módszereit. Statisztikai számításokkal lehet meghatározni azt, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy a kérdéses írásművet a gyanúsított írta. A kvantitatív szövegnyelvészettel kapcsolatban számos feltételnek teljesülnie kell. Alapvető követelmény a pontosságra való törekvés. Mivel itt adatok mennyiségi vizsgálatáról van szó, így a statisztikai pontosság elengedhetetlen a vizsgálat eredményességéhez.

Feladatai közé tartozik egy-egy írásmű mennyiségi elemzése, két vagy több szöveg kvantitatív összehasonlítása, a választék és a választás mennyiségi viszonyainak feltárása és a szerző személyi tulajdonságainak és a szövegezési sajátosságok mennyiségi összefüggéseinek bemutatása.

Egy-egy nyelvi mű kvantitatív elemzése az azonos ismérvek előfordulási arányainak bemutatását jelenti. Mivel teljes mintavételről van szó, érdemes megadni az elemek előfordulásának abszolút számát, amelyeknek különböző viszonyításából kaphatjuk az indexeket. Ezekre azért van szükség, mert ha azokat nem sűrítjük egyetlen számba, indexbe, az adatokat tartalmazó táblázatok adatainak összemérése megoldhatatlan lenne

Gazdaságossági index:

$$I_g = \frac{\sum f(x \geq 15)}{N}$$

A 15 leggyakoribb tartalmas szó előfordulásának összegét elosztjuk a szövegszavak számával. Ez az index azt mutatja, hogy a szöveg hány százalékát alkotják gyakran ismétlődő szavak.

Gazdagsági index:

$$I_i = \frac{N}{L}$$

N – szövegszavak, L – előforduló szótári szavak

Azt mutatja meg, hogy milyen gazdag egy adott szöveg szóhasználata, azaz átlagosan milyen gyakran fordul elő benne egy szótári szó. Két szöveg esetében például ha az egyik gazdagsági indexe $I_i = 4$, a másiknak pedig $I_i = 25$, az azt mutatja, hogy az elsőben igen gyakori a szóismétlés, míg a másodikban jóval ritkább.

Különlegességi index:

$$I_e = \frac{20 \cdot L \cdot f(x=1)}{N}$$

$f(x=1)$ – egyszer előforduló szavak

A szókincs specifikumára világít rá. Minél nagyobb az I_e , azaz az az egyszer előforduló szó, annál kevesebbszer használja a szerző ugyanazokat a szavakat, azaz annál inkább él rokonértelmű szavak használatával. Azonban az alacsony I_e szám nem feltétlen jelenti a szerző nyelvi igénytelenségét. Az I_e nagyban függ a szöveg témájától, ugyanis egy tudományos, kutyákról szóló tanulmányban szükségszerűen és elkerülhetetlenül fordul elő számos alkalommal a 'kutya' szó, amely alacsony különlegességi index értéket fog eredményezni annak ellenére, hogy egy igényes, tudományos szövegről van szó.

Szakmai érthetőségi index:

$$I_{esz} = \frac{\sum_{k=1}^n x'_k + \sum_{m=1}^n x''_m + \sum_{p=1}^n x'''_p}{N}$$

A szövegnek alapvető célja, az érthetőség, ha nincsen aki megértse, nincsen értelme a szövegnek. Azonban vannak tényezők, amelyek gátolják a szöveg megértését. Ezek a következők: 1) az olvasó tartalmi tájékoztatatlansága, 2) a bonyolult grammatikai szerkesztésmód és az első ponttal összefüggésben, 3) a szókészletbeli eltérések, melyek abból következnek, hogy az olvasó szókincséből hiányoznak olyan szavak, amelyek a szövegben megtalálhatók. Ezek leggyakrabban olyan szavak, amelyek nem, vagy csak nagyon ritkán fordulnak elő a mindennapi beszélt nyelvben, ilyenek például az archaikus, idegen-, illetve szakszavak.

Ez az index azt mutatja meg, hogy egy szöveg mennyire érthető, azáltal, hogy a szavakat súlyozza. 1-es súlyozást kapnak a köznyelvi szavak, 3-ast az igen szűk körben ismertek, és a közbülsők 2-est, már amennyiben magyar szóról van szó. Az idegennyelvi szavak automatikusan +1-et kapnak az értékükhöz. Minél nagyobb az $I_{ész}$, annál nehezebben érthető szakmailag a szöveg.

$\sum x'$ – könnyű szavak összértéke a szövegben, $\sum x''$ – közepesen érthető szavak összértéke, $\sum x'''$ – nehezen érthető szavak összértéke

A kvantitatív vizsgálatoknak több hasznát vesszük, ha nem maradunk csupán egy szövegen belül, hanem több szöveget hasonlítunk össze az indexek alapján. A mennyiségi szövegösszehasonlítás tárgyai 1) a konkrét szöveg ismérvei, 2) a réteg- és csoportnyelvre és műfajra jellemző szöveggyakoriság, és 3) a mai magyar nyelv szöveghasználatára jellemző szöveggyakoriság. A kvantitatív szövegösszehasonlításnál nagy jelentősége van a szöveg hosszának, ugyanis eltérő terjedelem esetén ezek a vizsgálatok nem egy valós, hanem egy torz eredményt mutatnának. A két vagy több azonos terjedelmű szöveg egybevetése a közös szövegezési sajátosságok kimutatását, végső soron pedig az egyéni stílus jellegzetességeinek feltárását célozzák.

A kvantitatív szövegvizsgálat előnye az objektivitás, ami által szemléletesebb és érthetőbb, így könnyebben meg tudja győzni a bíróságot, illetve a nyomozó hatóságot a szerzők azonosságáról. Azonban igen munkaigényes, és sokszor kevésbé megbízható eredményt hoz, ugyanis a szerző nem írható le csupán számokkal, a kvantitatív vizsgálat nem foglalkozik a tartalommal, ezáltal elvesznek az író nyelvhasználatából megállapítható személyiségvonások.

A kvantitatív szövegvizsgálat célja tehát a hasonló és eltérő szövegsajátosságok rögzítése és megállapítása, azonban a kvalitatív szövegvizsgálattal együtt alkalmazva hoz csak igazán pontos eredményt.²⁷

²⁷ NAGY 1980 (20-53. oldal)

5. A NYELVÉSZ SZAKÉRTŐI VIZSGÁLAT SZÖVEGEI

5.1. Névtelen levelek

A névtelen levelek jellemzően becsületsértés, rágalmazás és zsarolás bűncselekményekben szerepelnek, és nagy jelentőségük van abban, hogy bizalmatlanságot keltsenek a címzettben, megrontsák mások életét, vizzályt szítsanak, valamint felesleges munkával terheljék a hatóságokat.

Amennyiben a hatóság birtokában van egy névtelen, valamint egy névvel ellátott levélnek, a szerzőségvizsgálat során a szakértő azokat a szövegsajátosságokat keresi, melyek alapján megállapítható a szerzőazonosság. Nagyfokú hasonlóságról beszélünk, ha 10 vagy több, közép fokú hasonlóságról van szó, ha 5-9 és kis fokú hasonlóság, ha a szövegben 4 vagy annál kevesebb szövegsajátosság található. Az azonos szerzőre utaló jegyek közül különös jelentőséggel bírnak a szókapcsolatok teljes vagy részben történő hasonlósága, és bizonyos szóképzési módok, ugyanis ezek, mint arról már korábban is szó volt a nyelv nem tudatos szintjén működik, így azok megváltoztatása közel lehetetlen. A szerző egyediségére utalnak továbbá bizonyos szavaknak az ismétlődése és ritka szófajok valamint mondatok, szókapcsolatok használata.

A névtelen levelek vizsgálata során rengeteg minden megállapítható a szerzővel kapcsolatban. A nem, kor, foglalkozás, tanultság mind olyan dolog, amelyre utaló jeleket a szövegek magukban hordoznak, akár a szerző tudta nélkül. Persze nem minden névtelen levélről lehet ennyi mindent megállapítani, minél rövidebb az írás annál kevesebb szövegezési sajátosságot tartalmaz, és annál kevesebb következtetés vonható le a szerző személyével kapcsolatban, azonban egy hosszú, többoldalas névtelen szöveg esetében akár egy teljes profilt is fel lehet állítani.

A helyesírás számos dolgot elárulhat a szerző személyéről, kezdve az iskolai műveltségével. A sok és durva helyesírási hiba (tulajdonnevek kisbetűs írása, j-ly betűk helytelen használata, mássalhangzók időtartalmának rossz jelölése) műveltségbeli hiányosságról árulkodhat. Ezzel szemben az iskolázott, nyelvileg igényes ember írásmódja általában kifogástalan, eltekintve néhány kisebb hibától (felesleges írásjelek használata, egyes összetett szavak különírása). Idegen eredetű szavaknak az eredeti nyelvnek megfelelő helyesírása (enciklopédia – encyclopaedia), pedig idegen nyelv ismeretéről tanúskodhat. A helyesírás ezen túl azt is elárulhatja, hogy a személy mikor folytatta, illetve mikor fejezte be tanulmányait. A helyesírási

szabályzat ugyanis időnként változik, és egyes szavak írásmódja megmutathatja, hogy ki mikor tanulta a helyesírást. Ha én például leírom, hogy hozok egy ésszerű döntést, akkor sejthető, hogy 1984 és 2015 között jártam általános iskolába, ugyanis a 2015-től érvényben lévő 12. helyesírási szabályzat szerint én már csak ésszerű döntést hozhatok.²⁸

A szövegek gyakran nemi sajátosságokat is tükröznek, bár ezek nem mindig megbízhatók, az írásokból nem lehet határozottan megállapítani, hogy a szerző férfi-e vagy nő, de vannak olyan szövegsajátosságok, melyek az egyik nemre jellemzőbbek a másikinál. A férfiakra jellemző például, hogy becsületsértő, rágalmazó illetve zsarolólevelek esetén határozott intézkedéseket követelnek a címzettől, fogalmazásmódjuk inkább hivatalos, nem terjengős. A nők ezzel szemben bőbeszédűbben fogalmaztak, olyan részletekre is kitérnek, melyeknek nincs vagy csak kevés jelentősége van az adott helyzetben. Ebből kifolyólag a nők által írt levelek általában hosszabbak. A becsületsértő, rágalmazó valamint zsarolólevelek esetén pedig csak közlik az igazságot. Meglepő módon a trágár, durva kifejezések használata is inkább a nőkre jellemző, azonban ha a környezetük rokonszenves tagjáról van szó finomabb, kedveskedő hangnemet ütnek meg. Mindemellett pedig hajlamosak a minőségjelzők halmozására.

A szerző életkoráról is sokat meg lehet tudni. A fiatalok inkább a zsarolási ügyekben szerepelnek, becsületsértéskor pedig szeretnek verses formában alkotni. Jellemző rájuk a nagyizálás és a romantikus hangvétel, szóhasználatuk az ifjúságra jellemző, fogalmazásuk iskolás ízű. Kiletük eltitkolása végett gyakran titkos szervezet tagjának adják ki magukat.

A középkorúak jellemzően féltékenységből, irigységből írnak ilyen leveleket. Bennük munkahelyi vezetőiket vádolják, a felettes szerveket pedig pártatlan intézkedések meghozatalára kérik. Gazdagabb szókinccsel rendelkeznek és előszeretettel használnak idegen- és szakszavakat.

Az időskorúakat leginkább más, szerintük erkölcstelen személyek viselt dolgai foglalkoztatják, mások magánéletébe avatkoznak bele, írásaikban nagy bölcsességeket hangoztatnak, és társadalmi méreteken gondolkodnak.²⁹

5.1.1. Névtelen írások elemzésének összehasonlítása kvantitatív módszerrel

Talán a névtelen levelekkel találkozik legtöbbször a nyelvész szakértő a szövegvizsgálat során. Ha már van egy személy, akiről alaposan feltételezhető, hogy ő a szerző, az inkriminált, és a gyanúsítottól származó szövegek összehasonlítása során a megegyezési index segítségével

²⁸ NAGY 1979

²⁹ NAGY 1980 (90-112. oldal)

állapítható meg a szerzőazonosság. Öt különböző ismerv alapján kerül osztályzásra a szöveg egy 1-től 5-ös skálán, majd ezen értékek összevetése adja meg az eredményt.

Megegyezési index:

$$m_i = \sum_{i=1}^5 m_i$$

Minél nagyobb az m_i értéke, annál valószínűbb, hogy egyazon ember írta a két szöveget.

Az öt ismerv és azok értékelése pedig az alábbiak:

Fogalmazási stílus

- 5-ös érték: a mondanivaló legkedvezőbb kifejezése; nyelvi igényesség; értelmi-érzelmi-hangulati elemek felhasználása; szóalagzatok, szóképek előfordulása
- 4-es érték: mondanivaló tárgyának és a közlés céljának megfelelő kifejezésanyag; szabatos, magyaros, világos fogalmazás; értelére való ráhatás; a lexikális és nyelvtani szinonimák megfelelő használata
- 3-as érték: a fogalmazási követelmények mechanikus alkalmazása; elkoptatott kifejezések, frázisok használata; az írásmű tartalmának érthető kifejezése; kisebb nyelvhelyességi vétségek előfordulása
- 2-es érték: nehézkes fogalmazás; szürke, hétköznapi szavak, mondatok magas gyakorisága; képzavar; közepes nyelvhelyességi hibák dominálása
- 1-es érték: nyelvi igénytelenség; összefüggéstelen tartalom; trágár szavak; szókapcsolatok szükségtelen halmozása; több durva nyelvhelyességi vétség

Mondatszerkesztés színvonala

- 5-ös érték: változatos szerkezetű mondatok; kötőszók, utalószók szabatos, választékos használata; közbeékelte mondatok előfordulása
- 4-es érték: szabályosan szerkesztett, kissé iskolás szerkezetű mondatok; halmozott mondatrészek alacsony gyakorisága; három tagmondatnál ritkább összetett mondat előfordulása
- 3-as érték: egyszerű bővített mondatok dominálása; szokványos szókapcsolatok; idegenszerű szerkezetek
- 2-es érték: össze nem illő szintagmatagok és tagmondatok; kevés kötőszótípus; egyeztetési hibák
- 1-es érték: befejezetlen mondatok; értelmetlen szószerkezetek és mondatok; durva szerkezeti hibák

Szóhasználat szabatosága

- 5-ös érték: megfelelő szó a megfelelő helyen; gazdag szókincs; sokféle szófajú szó használata
- 4-es érték: a szóhangulat szabály elleni apróbb vétségek; közepesen gazdag szókincs
- 3-as érték: szótévesztés; egyes konkrét jelentésű, hétköznapi szavak kedvelése; igekötők felesleges használata
- 2-es érték: névelők használati hibái; semleges hangalakú szavak; szegényes szókincs
- 1-es érték: több szó jelentésének nem ismerése; igen szegényes szókincs

Toldalékolás színvonala

- 5-ös érték: kifogástalan igeragozás és névszóragozás; toldalékok szinonimikájának kihasználása
- 4-es érték: kielégítő ragozás, jelezés; személytelen fogalmazás; ugyanazon rag halmozása
- 3-as érték: ikes és iktelen ragozás keverése; rag helyett névutó
- 2-es érték: a –ban, –ben és –ba, –be keverése, kisebb mértékű suk-süközés (pl.: kifestjük → kifessük)
- 1-es érték: gyakori suk-süközés, szuk-szüközés (pl.: elfogyasztjuk → elfogyasszuk); ragok, jelek indokolatlan elmaradása

Helyesírási készség

- 5-ös érték: ha normál füzetben szokásos szövegoldalanként maximum 4 közepes helyesírási hiba
- 4-es érték: oldalanként 8 hiba, ebből 3 nagy hiba
- 3-as érték: oldalanként maximum 16 hiba
- 2-es érték: oldalanként maximum 25 hiba
- 1-es érték: egy oldalon több, mint 25 hiba van³⁰

³⁰ NAGY 1980 (63-69. oldal)

5.2. Búcsúlevelek

A búcsúlevelek szövegvizsgálata többek között azért szükséges, hogy megállapításra kerüljön az, hogy a levelet valóban az öngyilkosságot elkövető írta-e, a szöveg tükrözi-e a személy szövegezési sajátosságait. Ez is egy fontos bizonyíték az idegenkezűség kizárásához illetve megerősítéséhez. Az írásszakértő csupán a kézzel írt szövegeket tudja elemezni, a nyelvész azonban azokat is meg tudja vizsgálni, amelyeket géppel írtak. Sokszor az is kérdéses, hogy a levél kihez szól, így a hatóságok számára annak megállapítása is lényeges.

A búcsúlevelek vizsgálatával kapcsolatban azonban nem hagyható figyelmen kívül a tény, hogy szokatlan, nem mindennapi körülmények között készülnek. Az egész szöveg stílusát meghatározza az a végleges elhatározás, hogy a szerző készül eldobni az életét. Ebből kifolyólag sajátos szóhasználat és lényegre szorító fogalmazásmód jellemzi őket. A választott halálnem durvasága meghatározza a búcsúlevél hangnemét és szóhasználatát, míg a haláltusa elhúzódása a szöveg hosszúságát befolyásolja. Előfordul ugyanis, hogy a személy addig írja a levelet, amíg a például a gyógyszer ki nem fejt hatását.

A címzettel kapcsolatos jellemzők

Bár a búcsúleveleknek nincsen leírt formai követelménye, mégis felfedezhető egyfajta modell, amelyet követnek. Ebben pedig szinte kötelező elemként szerepel a megszólítás. A címzetteket négy csoportra lehet osztani:

- vérségi kapcsolat (szülő, gyerek, házastárs, unoka, család)
- távolabbi kapcsolat (kedves, barát, munkatárs, ismerős)
- hivatal (rendőrség vagy más hatóságok)
- nem deríthető ki a címzett hovatartozása

A levelek többsége egyetlen személyhez szól, és míg nemekre jellemző szövegezési sajátosságok nemigen található bennük, de általánosságban megállapítható, hogy a férfiak jellemzően a család egészétől búcsúznak el, míg a nők inkább ismerősöktől.

Terjedelemmel kapcsolatos jellemzők

A búcsúlevelek terjedelmük szerint öt kategóriába sorolhatók:

- nagyon rövid (pár soros)
- rövid (féloldalas)
- közepes (1-2 oldalas)
- hosszú (3-4 oldalas)
- nagyon hosszú (5 oldal, vagy annál hosszabb)

A szöveg rövidsége természetesen jelentősen megnehezíti a nyelvész szakértő munkáját, ugyanis pár sor nem sok mindent árul el a szerzőről, stílusa csak ritkán tükröződik a szavakban, mondatokban.

A levelek tartalmának jellemzői

Szinte kötelező formai sajátosság bennük a már korábban is említett megszólítás valamint az elbúcsúzás a hátramaradottaktól. Tettüket megindokolják, sokszor egészen semmitmondó, általános magyarázatokkal. Megjelenik bennük a bűntudat, életük eldobása miatt gyakran bocsánatot kérnek szeretteiktől, de a férfiakra jellemző továbbá, hogy felelősséget vállalnak tettükért. Sokszor leírják azt is, hogy mit csináljanak földi maradványaikkal: eltemessék, vagy elhamvasszák őket. Életkori jellemző, hogy a közép- és időskorúak gyakran említést tesznek el nem intézett pénzügyeikről is. Valamint az sem ritka, hogy a szerző megnevezni azt a személyt vagy személyeket, akik őt a „halálba kergették”, ezzel gyakran jár együtt a szitkozódás és átkozódás.

Életkorral kapcsolatos jellemzők

A fiatalok (30 éves korig bezáróan) fogalmazásmódja érzelgős, tettükre csupán homályos magyarázatot adnak, és búcsúzásuk fájdalmas, bocsánatért esedeznek. Haláltól való félelmük miatt, gyakrabban választják a lassabb halált. A középkorúak (31-50) búcsúlevele már információban gazdagabb, mint a fiataloké. Az idősekre (50+) jellemzőbb a rövid terjedelem, nem húzzák a levet, lényegre törőbbek, a felelősséget magukra hárítják.

A búcsúlevelek gyakorta összefüggenek az elme- és idegbetegséggel.³¹

5.3. Elmebetegek írásai

Mint már arról korábban szó volt, a nyelvész szakértő nem állapíthatja meg, hogy a szöveg szerzőjének elmebetegsége vagy valamilyen más pszichiátriai betegsége van, ugyanis nem rendelkezik az ahhoz szükséges kompetenciával, azonban az arra utaló szövegsajátosságokat megállapíthatja.

A pszichés betegek írásainak sajátosságaira az orvostudomány is felfigyelt, és az orvosi szövegvizsgálat az egyes nyelvi zavarokat hozzárendelte bizonyos betegségekhez. Mint például, hogy az epilepsziával rendelkezők fogalmazása terjengősebb, és jellemző, hogy szinte minden szó után pontot raknak. A paranoiások előszeretettel gyártanak új szavakat, és igen

³¹ NAGY 1980 (120-132. oldal)

különös helyesírással írnak. A mániás betegek mondatai gyakran befejezetlenek, és a köztük lévő kapcsolat laza. Ez a fajta megközelítés, azonban nem a legmegfelelőbb, sokkal jobb, hogyha a betegségek vannak a zavarokhoz rendelve, ugyanis egy nyelvi zavar több betegség velejárója is lehet.

Írásaikat továbbá általánosan jellemzik az abszurd állítások, az értelmetlen szókapcsolatok és grammatikai hibák, valamint gyakran bőbeszédűen, részletekbe menően írják le a körülményeket.

Ebben a témában fontos megemlíteni a szövegtorzítás és szövegtorzulás közti különbséget. A szövegtorzítás egy tudatos cselekedet annak érdekében, hogy a szerző eltitkolja valódi kilétét. A szövegtorzulás azonban nem szándékos. Az elmebetegek írásai automatikusan torzulnak pszichés állapotukból kifolyólag. Éppen ezért a szövegelemzések folyamán el kell határolni egymástól a normális és beteg ember nyelvhelyességi hibáit.³²

5.4. Összehasonlító szövegek

Az összehasonlító szövegek szintén a szakértői vizsgálat lényeges szövegei, melyekre az összehasonlító vizsgálatok során van szükség. A szerző kilétének megállapításához ugyanis több, legalább kettő írásra van szükség, hogy legyen mit összehasonlítani. Bár egy szöveg is sok mindent elárul annak szerzőjéről, nem mindig elegendő ahhoz, hogy konkrétan meg lehessen határozni az azt író személyt. Az összehasonlító szövegeknek két fajtája van. Az egyik a spontán írásminta, melyek az ügytől függetlenül keletkező, olyan korábbi írások, melyeket a személy mindennapi tevékenysége során készített. Ezzel kapcsolatban két alapvető követelménynek kell teljesülnie. A 1) valódiságnak és a 2) teljességnek. A valódiság azt jelenti, hogy a szövegnek minden kétséget kizáróan attól a személytől kell származnia, akit a szerzőjének megneveztek. A teljesség pedig arra vonatkozik, hogy az írásmintának tartalmaznia kell minden olyan dolgot, amely lényeges az összehasonlításhoz. Például ha az inkriminált szöveg ismeretlen szerzője írásában egy szót rendszeresen, jellegzetes módon helytelenül ír, akkor fontos lenne, hogy a spontán szöveg is tartalmazza ezt a szót, hogy ezáltal bizonyos fokú bizonyosságot nyerjen a szerző valódi kiléte.

Az összehasonlító szövegek másik fajtája a próbairás, amelyek olyan minták, melyek a hatóság közreműködésével készülnek. Ez inkább a kézírásvizsgálatnál jellemzőbb, azonban a szövegvizsgálatnál is használható a próbairás azon fajtája, amikor a személy nem másol, és nem

³² NAGY 1980 (132-144. oldal)

diktálásra, hanem magától írja a szöveget, csupán egy témát kap. Ez a téma leggyakrabban az önéletrajz, ugyanis az életút leírása lehet a legkönnyebb, mint bármely más téma feldolgozása. Végül, mindezek mellett a legfontosabb az összehasonlító szövegek megválasztásának az elvei:

- műfaji azonosság – ha az inkriminált szöveg egy névtelen levél, akkor előnyös azt egy magánlevéllel összehasonlítani, ugyanis így megmaradnak a szövegnek a formai sajátosságai is
- hasonló szövegterjedelem – ezt már a korábbiakban megemlítettem, hogy nagyon fontos, hogy az összehasonlító minta közel azonos hosszúságú legyen, mint az inkriminált szöveg, ellenkező esetben ugyanis torzulhat az összehasonlító vizsgálat eredménye. Rövid névtelen írás esetében azonban jobb, hogyha az spontán szöveg hosszabb, mert egy terjedelmesebb szövegben több minden fordul elő, így akár olyan szavak, szókapcsolatok is, melyek a rövid névtelen írásban szerepeltek, de egy azzal azonos hosszúságúban nem feltétlen jelennének meg
- azonos időpont – a spontán szöveg keletkezésének időpontjának meg kell egyeznie az inkriminált szövegével, ugyanis az ember nyelvhasználata, akárcsak maga a nyelv, ha lassan is, de folyamatosan változik, így egy korábban keletkezett szöveg, még ha ugyanaz az ember is írta, nem feltétlen ugyanazokat a szövegsajátosságokat fogja tükrözni³³

Az önéletrajzoknak akkor is sok hasznát vehetjük, ha nem ismerjük a szerzőjüket, mert azok számos dolgot elárulhatnak az íróról, többek között annak nemét. Eszerint az önéletrajzokat négy kategóriába lehet besorolni: 1) nőies, 2) férfias, 3) inkább nőies, 4) inkább férfias. Férfias jegy például a lényegretörő fogalmazásmód, szűkszavúság, az hogy életük eseményeit úgy írják le, mintha csak egy kérdőív üres helyeit töltenék ki, valamint gyermekeikről jellemzően T/1-ben írnak. Ezzel szemben a nőies jegyek közé tartozik az, hogy gyermekeikről többnyire E/1-ben írnak, bőbeszédűbb, terjedelmesebb, tartalmi kitérőkben bővelkednek, sokszor feleslegesen precíz és színesebb, érdekesebb tartalmú. Egy kutatás alapján az önéletrajz szerzőjének nemi hovatartozásának megállapítása 80%-os, amely azt jelenti, hogy csak minden negyedik besorolás lenne téves. Ami bár viszonylag nagy hibaarány, véleményem szerint elég nagyfokú pontosság is.³⁴

Fontos megjegyezni azonban, hogy az önéletrajzok, amikről itt szó volt, az nem a manapság igen elterjedt és szinte mindenhol használt amerikai típusú önéletrajz, hanem a hagyományos,

³³ VIGH 2007 (99-100. oldal)

³⁴ NAGY 1980 (112-120. oldal)

ahol esszé formában kell megírni a személyes háttérrel, tanulmányokat, tapasztalatokat, és egyéb olyan dolgokat, melyeknek egy önéletrajzban szerepelnie kell. Az amerikai típusú önéletrajzok természetesen nem tartalmazzak annyi szövegezési sajátosságot, ugyanis csak egy-egy szóból, illetve rövidebb mondatból állnak, így jószerevével alkalmatlanok lennének arra, hogy összehasonlító szövegként funkcionáljanak.

6. NEHÉZSÉGEK A NYELVÉSZ SZAKÉRTŐ MUNKÁJÁBAN

A nyelvész szakértőnek ritkán van könnyű dolga, ugyanis nem gyakorlott írókkal foglalkozik, hanem egyszerű, mindennapi emberekkel. Vizsgálata alanyainak többnyire nincsen markáns, meghatározó stílusa, ami a könnyű beazonosítást tenné lehetővé, szemben az írókkal, költőkkel, akiknek egyéni nyelve sokkal színesebb, szóhasználatuk jellegzetesebb, mint egy átlagos emberé. Egy Jókai regényt, illetve egy Petőfi verset akár még egy nem nyelvész személy is be tud azonosítani, ugyanis olyannyira jellemző stílusjegyekkel, formai sajátosságokkal és benne szereplő gondolatokkal rendelkezik.

Az idő – mint az már korábban is elhangzott – egy igen meghatározó tényező, ugyanis az egyén stílusa az idővel változik. Ezért fontos, hogy az összehasonlító vizsgálat során a referencia szöveg keletkezése időben közel álljon az inkriminált szöveg keletkezéséhez. A gyermekkorban kialakuló írássajátosságok zöme ugyan a felnőttkorban megmarad, de az életkortól, foglalkozástól, valamint egyéb körülményekből kifolyólag jelentős változásokon mehet keresztül. Az ember nyelvhasználata természetesen magától is változik, de maga a nyelv sem egy örökké állandó dolog; az idő múlásával változnak a helyesírási szabályok, új szavak kerülnek mindennapi használatba, azaz a nyelv folyamatosan újul és fejlődik. Ez azonban még a szakértő előnyére is fordulhat a nyelvi profilalkotás során, amikor akár az ember korára lehet következtetni a helyesírása alapján, hogy éppen milyen helyesírási szabályok voltak érvényben, amikor a személy a nyelvet tanulta. Azonban az összehasonlító vizsgálatok során viszonylag közeli időben alkotott szövegeket érdemes csak összevetni.

A legnagyobb nehézség azonban talán a szöveg rövidsége. Ez a probléma leginkább a búcsúleveleknél mutatkozik meg, ugyanis az sokszor csak pár mondatból, sorból áll, abból pedig meglehetősen limitált feltételezést lehet levonni a szerzőre és körülményekre vonatkozólag.

7. A NYELVÉSZ SZAKÉRTŐ SZEREPE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A büntető- és egyéb eljárásokban akkor van szükség szakértő részvételére, ha az eljárás során olyan bizonyítandó tény merül fel, aminek megállapításához vagy megítéléséhez olyan különleges szakértelem szükséges, amellyel a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság nem rendelkezik. Az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság kirendelése vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását.³⁵

A szakértő részvételét a büntetőeljárásban a 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be.) a XXXI. fejezetében szabályozza, valamint működésüket a 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről (Szaktv.) határozza meg. Az igazságügyi szakértői névjegyzékbe való felvételt és a szakterületeket pedig a 9/2006. (II. 27.) IM rendelet, az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről, szabályozza.

A hatóságok jellemzően akkor vesznek igénybe igazságügyi nyelvész szakértőt, amikor azt kell megállapítani, hogy két vagy több írásszöveg származhat-e ugyanattól a személytől, összebeszéltek-e a tanúk vagy a vádlottak illetve betanított vagy befolyástól mentes-e a vallomás. Gyakori, hogy a nyelvész szakértőt írásszakértővel illetve hangszakértővel együtt rendelik ki, ugyanis a hatóságoknak érdeke, hogy minél biztosabb megállapítást kapjanak az adott bizonyítandó ténnyel kapcsolatban, így igyekeznek minél több oldalról meggyőződni az adott tényről. Így például ha van egy kézzel írt szöveg, azt megvizsgálja mind az írás-, mind a nyelvész szakértő. Vallomásról készült hangfelvételek esetében pedig a nyelvész szakértő mellett a hangszakértő alkalmazása lehet szükséges.³⁶

A szakvélemény az a bizonyítási eszköz, amelyet egy meghatározott célból egy szakember készít tudása és tapasztalata alapján.³⁷ A nyelvész szakértői vélemény természetesen önmagában nem állja meg a helyét, ugyanis nem alkalmas arra, hogy 100% bizonyossággal megállapítson valamit, azonban más szakértői véleményekkel kiegészítve már kétséget kizáróan megállapíthatóvá tehetik a vádlott büntetőjogi felelősségét.

A magyar igazságszolgáltatásban egyébként ritka, egyelőre nem bevett szokás nyelvész szakértő kirendelése, melynek egyik oka az, hogy nem is mindig vannak tisztában ennek a

³⁵ Szaktv. 3. § (1) bekezdés

³⁶ ARATÓ 2020

³⁷ HENGL 2015

szakterületnek az alkalmazási lehetőségeivel. Ezenkívül az igazságszolgáltatás egy igen zárt rendszer, nehezen kerülhet be és válhat elfogadottá egy olyan viszonylag új szakterület, mint az igazságügyi nyelvészet.

7.1. Nyelvész szakértői vélemény

A nyelvész szakértői véleménnyel szembeni követelmény, hogy ne legyen túl szűkszavú, azonban ne is legyen túlságosan részleteibe menően terjengős. Ezentúl nem célszerű, ha bonyolult szakmai nyelvezetet használ, ugyanis azt a bíróság nem feltétlen érti, viszont ennek ellenkezője, a túlzottan egyszerű megfogalmazás, és nem megfelelő mélységekbe menő szakértői vélemény esetén a szakértő alkalmazásának értelme megkérdőjeleződhet. Ezért nagyon fontos az aranyközépút megtalálása.

A szakértő háromféle véleményt adhat, amely a megalapozottság fokától függ. Amennyiben minden kétséget kizáróan megállapítást nyert, hogy a kérdéses szöveget a gyanúsított írta, 1) kategorikus véleményről beszélünk. A nyelvész szakértő ilyen nem szokott, és nem is tud adni, ugyanis a nyelvészet nem egy egzakt tudomány, egy szövegnek sohasem állapítható meg 100%-os bizonyossággal a szerzője úgy, mint ahogyan például a műszaki szakértő megállapítja egy alkatrész alapján az autó típusát. A nyelvész szakértő 2) valószínűségi véleményt alkot, amennyiben a megalapozottság 99%-51%-os.

Ezek mellett a szakértő adhat még 3) lehetőségi véleményt, amelyet sokan nem is kezelnek külön, hanem a valószínűségi vélemény alá sorolják. Ebben az esetben a megalapozottság kevesebb, mint 50%. Azonban ez sem egy teljesen kizáró vélemény, ugyanis, bár igen minimális, a lehetőség megvan arra, hogy a szöveg szerzője az a személy, akit a hatóság gyanúsít.

A vélemény egy hatfokú valószínűségi skálán adható meg:

bizonyossággal határosan valószínű
nagyon valószínű
valószínű
nem valószínű
nagyon nem valószínű
bizonyossággal határosan nem valószínű

A Bayes-analízis használata a szakértői véleményekben egyelőre nem elterjedt, igen ritka. Célja a bizonyítékok bizonyító erejének objektív meghatározása. A valószínűségi véleményekkel szemben matematikai képlettel írja le a terhelt bűnösségének esélyét.

$$prosteriori\ esély = LR \cdot priori\ esély$$

A 'priori esély' a terhelt bűnösségének esélye a bizonyítékok megvizsgálása előtt, amelynek meghatározása a bíróság feladata. Az 'LR', azaz a valószínűségi arány (Likelihood Ratio) meghatározása a szakértő feladata. Ez dönti el, hogy milyen mértékben csökken vagy növekszik a terhelt bűnössége. Ezek szorzata alapján kapjuk meg a 'prosteriori esélyt', azaz a terhelt bűnösségének esélyét a vizsgált bizonyítékok alapján.

$$LR = H1 : H2$$

A valószínűségi arány azáltal kapható meg, hogy a szakértő megbecsüli annak a valószínűségét, hogy a terhelt bűnös (hipotézis (H) 1), illetve hogy a terhelt nem bűnös (hipotézis (H) 2), és ennek aránya határozza meg az 'LR'-t. Ha ennek mértéke nagyobb, mint 1, az az első hipotézist támogatja jobban, miszerint a terhelt bűnös, ellenben ha kisebb mint 1, a második hipotézis, a terhelt ártatlansága a valószínűbb.

Magyarországon az ezzel való megközelítésben az a probléma, hogy a büntetőeljárások során az indokolt meggyőzés alapján dönt a bíróság nem pedig matematikai valószínűségek alapján. Ezek tehát nem egyedüli megoldásként szolgálnának, hanem segítséget nyújthatnának a szakértői vélemények értékelésében és a bizonyítékok rendszerezésében.³⁸

Mint az már korábban is elhangzott, a nyelvész szakértő mellett gyakran más szakértőt is kirendelnek, így lehetőség van úgynevezett egyesített szakvéleményre, azaz több, különböző szakterületre bejegyzett igazságügyi szakértő által készített, egységes okiratba foglalt szakvélemény készítésére.³⁹ Erre akkor van szükség, ha a szakkérdések megválaszolására a vizsgálat során más tudományterületeket is be kell vonni, és ez esetben a különböző szakértők közösen alkotnak véleményt. Ezt úgy kell elképzelni, hogy például van egy írógéppel megírt végrendelet, amit kézzel írtak alá. Ez esetben a gépírás szakértő többek között következtetéseket von le az írógép tintanyomatából, az írásszakértő az aláírást vizsgálja meg, míg a nyelvész szakértő a szöveget elemzi.⁴⁰

³⁸ PÁPAY 2007

³⁹ Szaktv. 2. § 2. pont

⁴⁰ NAGY 2011b

7.2. Ki lehet igazságügyi nyelvész szakértő?

A Szaktv. meghatározza, ahhoz hogy valaki igazságügyi szakértői tevékenységet folytathasson be kell kerülnie a szakértői névjegyzékbe, valamint le kell tennie az igazságügyi szakértői esküt.

A névjegyzékbe csak az kerülhet be, aki

- büntetlen előéletű és nem áll az igazságügyi szakértői vagy a szakterületének megfelelő tevékenység folytatását kizáró foglalkozástól eltiltás hatálya alatt,
- a szakterületen képesítéssel és legalább ötéves szakirányú szakmai gyakorlattal rendelkezik,
- az igazságügyi szakértői tevékenység végzéséhez szükséges jogi ismeretek oktatásán részt vett és a jogi vizsgát sikeresen letette,
- a szakterületén működő szakmai kamara tagja, amennyiben a jogszabály előírja a tevékenység folytatásához a kötelező kamarai tagságot,
- kötelezettséget vállal arra, hogy a hatósági kirendelésnek eleget tesz,
- nem áll cselekvőképességet érintő gondnokság, támogatott döntéshozatal vagy közügyektől eltiltás hatálya alatt.⁴¹

A nyelvészet, mint szakterület a 9/2006. (II. 27.) IM rendelet 8. számú mellékletében a kulturális területhez kapcsolódó igazságügyi szakértői szakterületek között található. Itt vannak meghatározva a képesítési feltételek. Ezek szerint nyelvész szakértő lehet

- okleveles magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész,
- okleveles magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész és tanár,
- okleveles alkalmazott nyelvészet szakos bölcsész,
- okleveles elméleti nyelvészet szakos bölcsész,
- okleveles magyar mint idegen nyelv szakos bölcsész, és
- okleveles magyar mint idegen nyelv szakos bölcsész és tanár.⁴²

A rendelet ezen túl azonban nem ír elő semmiféle kriminalisztikai szakértő szakirányú továbbképzést, mint például az írásszakértők esetében. Ennek oka pedig az, hogy Magyarországon nincsen igazságügyi nyelvész szakértő képzés, amely speciálisan erre a szakterületre képez nyelvészeket, ellenben például az Amerikai Egyesült Államokkal, de nem

⁴¹ Szaktv. 5. § (2) bekezdés

⁴² 9/2006. (II. 27.) IM rendelet

is kell ehhez olyan messzire mennünk, Európa több országában is egyetemen oktatják az igazságügyi nyelvészetet.⁴³

Az Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Nyilvántartó Rendszerében való lekérdezés alapján hazánkban jelenleg három bejegyzett igazságügyi nyelvész szakértő működik.⁴⁴

⁴³ NAGY 2011b

⁴⁴ <https://inyr.im.gov.hu/experts/specialization-search>

8. IGAZSÁGÜGYI NYELVÉSZ KÉPZÉS KÜLFÖLDÖN

Számos országban található kifejezetten igazságügyi nyelvész képzés. A legtöbb országban ez egyetemi képzés formájában valósul meg, mesterképzés keretében. Ennek célja, hogy olyan szakembereket képezzenek, akik tisztában vannak a nyelvészet és a jog kapcsolatával, a nyelvészetnek jogi területen való felhasználásával, és ezt aztán hatékonyan alkalmazzák jogi, igazságszolgáltatási vagy akár civil területen.

Az angolszász országokban, így az Amerikai Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban számos egyetem indít ilyen képzést. Legtöbbször, mint fentebb is írtam, mesterképzést, melynek feltétele egy nyelvész alapképzés megléte.

Európán belül többek között Svédországban⁴⁵ és Hollandiában az igazságügyi nyelvészetet szintén egyetemen oktatják, mesterképzés formájában. A jelentkezéshez más a nyelvvel kapcsolatos alapképzés elvégzése szükséges, azonban akár másmilyen egyetemi végzettséggel is lehetséges amennyiben rendelkeznek valamilyen háttérrel a nyelvészet, illetve a jog területén.⁴⁶

Azonban olyan országok is vannak, ahol a helyzet hasonló, mint Magyarországon. Németországban sincs kifejezetten igazságügyi nyelvész képzés, de hogy valaki akként tevékenykedhessen, a szabályok megkövetelnek nyelvész végzettséget, lehetőleg mesterfokon, valamint hogy rendelkezzen tapasztalattal valamiféle igazságügyi területen.⁴⁷

8.1. Néhány törvényszéki nyelvészettel foglalkozó nemzetközi szervezet

Szerte a világon többen is felismerték az igazságügyi nyelvészet fontosságát, így annak érdekében, hogy az minél magasabb színvonalon működjön számos szervezetet hoztak létre, amely vagy kifejezetten csak ezzel, vagy más forenzikus tudományok mellett ezzel is foglalkozik. Céljuk, hogy új módszereket dolgozzanak ki, amelyek segíthetik a szakterület még hatékonyabb alkalmazását az országokban.

⁴⁵ <https://www.umu.se/en/education/courses/forensic-linguistics-language-in-the-judicial-process/>

⁴⁶ <http://www.cltl.nl/teaching/bachelor/forensic-linguistics/>

⁴⁷ <https://sprachprofiler.de/2020/05/12/wie-wird-man-sprachprofiler/>

Igazságügyi Nyelvészek Nemzetközi Társasága (International Association for Forensic & Legal Linguistics – IAFL)

Már korábban is esett szó a legnagyobb és legismertebb igazságügyi nyelvészettel foglalkozó szervezetről, amely 1992-ben alapult, és célja hogy átfogóbb képet adjon a nyelv és a jog közötti kapcsolatáról, hogy ezáltal fejleszthesse a világ jogrendszereit. Ennek érdekében saját folyóirattal rendelkezik, valamint két évente nemzetközi konferenciát tart.⁴⁸

Nyelvi Bizonyítékok Intézete (Institute for Linguistic Evidence – ILE)

Az amerikai egyesült államokbeli, 1998-ban alapult intézet egy non-profit szervezet, mely feladataul új forenzikus nyelvészeti eljárások fejlesztését és tesztelését tűzte ki. Elsődleges célja, hogy megtalálja azokat az eljárásokat, melyek megoldást biztosítanak a nyelvészeti problémákra, hogy mikor azok sikerre jutnak, továbbadassák másoknak, akiknek szüksége van rá.⁴⁹

FBI Laboratory Services

A Szövetségi Nyomozóiroda (Federal Bureau of Investigation – FBI) az Amerikai Egyesült Államok legkiterjedtebb nyomozati jogkörrel és legszélesebb körben működő szövetségi szintű rendőri szerve, így magától értetődő, hogy ők is rendelkeznek a forenzikus tudományokkal foglalkozó létesítményekkel. Ez a Laboratory Services, mely egy nyomozás során az igazságügyi és technikai szolgáltatásokat nyújtja, és amely számos más törvényszéki tudományág mellett igazságügyi nyelvészettel is foglalkozik, azon belül is kifejezetten a szerzőazonosítással.⁵⁰

8.2. Igazságügyi nyelvész képzés lehetősége Magyarországon

Hazánkban jelenleg öt szakterületen szükséges, hogy a szakértők kriminalisztikai szakértő szakirányú továbbképzési szakon szerzett szakképzettséggel rendelkezzenek: nyomszakértés, okmányszakértés, fegyverszakértés, írásszakértés és ujjnyomatszakértés. Ez az öt klasszikus kriminalisztikai szakértői terület.

A kriminalisztikai szakértő szakirányú továbbképzési szakot a Nemzeti Közszerződési Egyetem (NKE) indít szakirányú továbbképzési szakon belül. Célja, hogy a 3 félév alatt a már felsőfokú végzettséggel rendelkező hallgatók megismerjék a szakterületük működéséről szolgáló

⁴⁸ <https://iafl.org/>

⁴⁹ <https://linguisticevidence.org/>

⁵⁰ TOLNAINÉ KABÓK 2015

jogszabályi kereteket és a szakmai ismeretek magas szintű elsajátítása után képesek legyenek szakvélemény megírására, továbbá felismerjék a forenzikus jelenségek között a törvényszerűségeket, összefüggéseket és ezek alapján megfelelő következtetést vonjanak le.

E szakterületeken a szakértői névjegyzékbe való felvételhez szükséges továbbá a szakképzettség megszerzésétől számított három év gyakorlati idő igazolása.⁵¹

Én úgy gondolom, hogy nem csak ezen az öt területen, hanem más szakterületeken is szükséges lenne ennek a képzésnek a teljesítése, ugyanis ez kifejezetten olyan kriminalisztikai és jogi ismereteket ad, amelyeket igazságügyi szakértőként majd hasznosítani lehet.

Jelenleg igen kevés nyelvész szakértő van az országban, azonban ennek oka szerintem inkább az, hogy az igazságügyi nyelvészet nincs igazán kihasználva, jelentőségével kevesen vannak teljesen tisztában. A közeljövőben azonban igen nagy jelentősége lehet a szövegnyelvésznek a kézírásvizsgálat háttérbe szorulásával és a technológia térhódításával, ebből következik, hogy több nyelvész szakértőre lehet szükség, ezáltal számuk megnövekedik, és ez esetben már részükre is szükségessé válna ez a kriminalisztikai képzés. A szövegnyelvészet pedig csupán csak egy részterülete az igazságügyi nyelvésznek, így abban még sokkal több potenciál rejlik. Ezért én úgy gondolom, hogy az öt klasszikus kriminalisztikai szakterület mintájára a nyelvészeknek is szükségessé válna a közeljövőben a kriminalisztikai szakértő szakirányú továbbképzés, ezáltal is felemelve a szakterületet egy magasabb szintre, és biztosítva a szakértők még nagyobb szakértelmét.

Továbbá ennek okán megvalósulhatna egy régóta elmaradt hiányosság; a külföldi szakirodalom magyar nyelvre való lefordítása, illetve átültetése. Magyarországon Nagy Ferenc 1980-ban megjelent Kriminalisztikai szövegnyelvészet c. kandidátusi értekezése óta nem született más hasonlóan átfogó tanulmány e témában, és be kell vallani, azóta számos dolog változott: a technológia, ebből következő a módszerek, valamint a jogszabályok. Külföldön ezzel szemben jelentős mennyiségű szakirodalom áll rendelkezésre, azonban ezeknek sokszor nem elég az egyszerű lefordítása, ugyanis mindegyik nyelv eltérően működik, egy egyesült államokbeli módszer az angol nyelv jellemzőihez igazodik, így azt egyperegy nem lehet alkalmazni egy magyar szövegnél. Ezért fontos annak nem csak a lefordítása, hanem átültetése, a magyar nyelv szabályaihoz való igazítása. A nyelvészet ugyanis nem egy általános, mindenhol ugyanúgy működő tudomány, hanem magához a nyelvhez igazodik.

⁵¹ <https://rtk.uni-nke.hu/oktatas/szakiranyu-tovabbkepzesi-szak/kriminalisztikai-szakerto-szakiranyu-tovabbkepzesi-szak>

9. AZ INTERNET ÉS A SZÖVEGNYELVÉSZET

Az internetnek köszönhetően a szabad véleménynyilvánítás a fénykorát éli, ugyanis manapság bárki bármit megoszthat akár teljesen névtelenül. Azonban ez rengeteg veszélyt is hordoz magában, ugyanis az emberek ebből kifolyólag meggondolatlanabban fogalmaznak, amely mások jogainak megsértését, valamint akár bűncselekmények elkövetését is eredményezheti.

Az internet korában, amikor bárki névtelenségbe burkolózhat, és teljes anonimitásban írhat bármit, egyre nagyobb jelentősége van a kriminalisztikai szövegnyelvészeti és nyelvi profilalkotásnak. Azonban a digitális szövegek igen különböző szövegsajátosságokkal bírnak, az internetes nyelvhasználat eltér a hétköznapi nyelvhasználattól, magukon viselik az internetes szövegjellemzőket.

Azáltal, hogy az SMS korlátozta az üzenetek karakterhosszát megjelentek a hétköznapi nyelvben eddig nem használt rövidítések, és újfajta „internetes helyesírás” alakult ki, melyet már nem lehet hagyományos szövegnyelvészeti eljárással vizsgálni. Ezeknek a szövegeknek a célja ugyanis a rövideg és a gyorsaság. A hagyományos írásnál az ékezetek elhagyása például komoly helyesírási hibának számít és sok mindent elárulhat a szerző iskolai végzettségéről, műveltségi fokáról, azonban az internet világában, a közösségi felületeken folytatott chatelések alkalmával ez teljesen normális, az író időt spórol azoknak a nem kiírásával. Ugyanide eshet a központosítás is, a vesszők elhagyása nem feltétlen utal alacsonyabb műveltségre. Fontos azonban különbséget tenni az interneten keletkezett és az internetre felkerült szövegek között. Az utóbbiakra ugyanis alkalmazhatjuk a hagyományos szövegnyelvészeti eljárásokat, hiszen azok hagyományos környezetben keletkeztek, csak utólag kerültek fel az internetre, így nem hordozzák magukon az internetes szövegjellemzőket. Ide sorolhatjuk még azokat, amelyek ugyan a digitális térben keletkeztek, de nem befolyásolta őket az internetes nyelvezet és stílus, mint például az e-mail, amely ugyanolyan formákkal rendelkezik, mint a hagyományos levél, csupán átkerült egy másik platformra, valamint a blog, a hirdetés és a honlap. Az interneten keletkezett szövegeket azonban úgynevezett netnyelvészeti eljárással kell vizsgálni.⁵²

⁵² RÁNKI 2015

9.1. Netnyelvészet

A netnyelvészet csupán pár évtizedes múltra tekint vissza. Az 1980-as évek végén, '90-es évek elején kezdtek el foglalkozni az online szövegeknek a beszélt nyelvvel és az írással való viszonyával, szinte egyszerre az internet megjelenésével.

A technika fejlődésével együtt természetesen a nyelv is fejlődik. Egyre több új szó kerül be a nyelvhasználatunkba, jellemzően idegen szavak, méghozzá olyan mértékben, hogy már nem is kerülnek magyarosításra, mint az a kezdetekben még jellemző volt (file - fájl). És bár manapság is vannak erre törekvések (e-mail - ímél), azokat használni már nemigen látjuk és halljuk.

Ez a fejlődés pedig magával hozott új kommunikációs lehetőségeket, melyek szinte egy teljesen újfajta nyelvtant teremtettek meg. És az online beszélgetőplatformok által létrejött az úgynevezett írott beszélt nyelv. Ez átmenetet képez az írott és a szóbeli kommunikáció között, mert míg írásban történik, inkább a beszélt nyelv jellemzőit hordozza magán: közvetlenebb stílusban zajlik; nincsenek kötött formaiságok, mint például az e-mail esetén és lehetőség van azonnali visszajelzésre. Formailag szinte teljesen olyan, mint egy személyesen folytatott párbeszéd, csak éppen nem személyesen történik. A határ az írott és a beszélt nyelv között elmosódott.

Az újfajta, netes helyesírást az SMS (Short Message Service) megjelenéséhez köthetjük, amelynek korlátolt üzenethosszúsága a szavak rövidítését hozta magával. Ez annak érdekében történt, hogy a mindössze 160 karakterhosszúság ellenére minél több információ jusson el a címzetthez.

Ennek leggyakoribb módjai:

- megszólítás, elköszönés elhagyása
- írásjelek elhagyása
- szavak rövidebb angol szavakkal való helyettesítése
- szavak rövidítése (hogy – h, vagyok – vok)
- magánhangzók kihagyása (valaki – vlk)
- számok, szimbólumok, betűk használata (mondhat – mond6, megmond – +mond, elmegy – Lmegy)
- ksz betűkapcsolatok x-szel való helyettesítése (lefekszik – lefexik)
- szóközök elhagyása⁵³

⁵³ TÓTH 2007

Ezáltal kialakult egy újfajta helyesírás. Amelyik szöveg a megszokott helyzetben hemzsegett volna a helyesírási hibáktól, teljesen elfogadottá vált.

Az SMS a technika további fejlődésével azonban fokozatosan háttérbe szorult, és a messenger és hasonló beszélgetőplatformok megjelenésével megszűnt az üzenetek hosszúságának korlátozása, így a rövidítéseknek a célja is megváltozott; már nem a minél kevesebb karakterszám, hanem a gyorsaság lett a fő szempont. Emiatt számos dolog megmaradt az SMS-eknél bevett „szabályokból”, többek között az írásjelek elhagyása, magánhangzók kihagyása, szavak rövidítése. De megjelentek újfajta időnyerő módszerek is, mint például az ékezetek elhagyása, amely leginkább a mobiltelefonon való chateléshez köthető, ugyanis annak billentyűzete angol betűkkel működik, és azoknak csak a hosszabb lenyomásával lehet hozzájutni a speciális karakterekhez.

A beszélt nyelv és a digitális kommunikáció közötti egyik legnagyobb különbség a nem nyelvi jelek hiánya. Ezt igyekeznek pótolni az emoji, hangulatjelek, melyek 1999-ben jelentek meg először egy japán művész által.⁵⁴ Manapság egyre gyakoribb hogy a mondatok végére, a mondatvégi írásjel helyett egy emoji kerül. Köztük szinte már az összes érzelem, arckifejezés, szimbólum megtalálható, azonban jelentésük sokszor szinte teljesen ellentétes azzal, mint amit valójában ábrázolnak, sokat hasonló kinézetük miatt szimbolizálnak más, leginkább szexuális dolgokkal.

Ezekből kifolyólag az interneten keletkezett szövegeket nem lehet a hagyományos nyelvészeti eljárásokkal vizsgálni, hanem úgynevezett netnyelvészeti eljárást kell alkalmazni. Azaz figyelmen kívül kell hagyni az internetes helyesírással jártakat, ugyanis azok a hibák nem feltétlen a személy szövegezési sajátossága, csupán a digitális kommunikáció jellemzői. Nehézség azonban, hogy mivel az internetes beszélgetés célja a gyorsaság, így az ott keletkezett szövegek rövidebbek, emiatt elveszhetnek a személyhez köthető sajátosságok, ezáltal az eltérő szociodemográfiai jellemzővel rendelkező emberek írásai hasonlóvá válnak.⁵⁵

9.2. Számítógépes szövegelemzés

Külföldön számos próbálkozás van arra nézve, hogy a nyelvészeti elemzést teljesen automatizálják, ezzel jelentősen megkönnyítve a szakértők munkáját. Magyarországon a szövegek kriminalisztikai elemzése kézzel folyik, azonban a szókészlet elemeinek feltárása és

⁵⁴ <https://www.wired.com/story/guide-emoji/>

⁵⁵ RÁNKI 2015

összehasonlítása végett általános konkordancia programot használnak, mint például Lawrence Anthony szoftvereit, melyeket nyelvészeti korpuszelemzéshez fejlesztettek. A korpusz egy adott nyelv adott időpontban használt változatára vonatkozó szövegek összessége, melyekből olyan szótárak készülnek, amik segítik a szövegelemzést, még hozzá úgy, hogy a kérdéses szöveg stílusjegyeit összevetik egy általános korpuszban levőkével annak érdekében, hogy megállapítsák mekkora mértékben tér el a kettő, és ebből aztán levonhatják a szükséges következtetéseket. Magyarországon ilyen általános korpusz a Magyar Nemzeti Szövegtár (MNSZ). Az Szövegtárral kapcsolatos munkálatok 1998-ban kezdődtek meg a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Korpusznyelvészeti Osztályán és a cél egy 100 millió szavas szövegtár létrehozása volt, amely reprezentatívan tartalmazza a magyar nyelv megnyilvánulásait. A munkálatok 2002-től aztán kiterjedtek a kárpát-medencei magyar nyelvhasználatra, ahol a cél egy 15 millió szavas szövegtár megalkotása volt. 2005-ben jött létre aztán a valóban nemzetivé váló Magyar Nemzeti Szövegtár, amely jelenleg közel 190 millió szövegszót tartalmaz. Ez magába foglal öt regionális nyelvváltozatot, és ezeken belül öt stílusréteget, ahonnan maguk a szövegek származnak. Ezáltal a Szövegtár alkalmassá válik nemcsak stílusrétegek, hanem nyelvváltozatok szerinti összehasonlító vizsgálatok végzésére is. Az MNSZ felépítése (a számok millió szóban vannak megadva):⁵⁶

	<i>magyarországi</i>	<i>szlovákiai</i>	<i>kárpátaljai</i>	<i>erdélyi</i>	<i>vajdasági</i>	<i>összesen</i>
<i>sajtó</i>	71,0	5,7	0,7	5,5	1,5	84,5
<i>szépirodalom</i>	35,5	1,4	0,4	0,8	0,2	38,2
<i>tudományos</i>	20,5	2,3	0,7	1,6	0,3	25,5
<i>hivatalos</i>	19,9	0,2	0,3	0,6	0,1	20,9
<i>személyes</i>	17,8	-	0,4	0,4	0,1	18,6
<i>összesen</i>	164,7	9,5	2,5	8,9	2,0	187,6

2. táblázat: szerző szerkesztése a mnsz.nytud.hu táblázata alapján

Magyarországon a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) foglalkozik a szerzőségvizsgálat teljes automatizációjával, és több iránnyal is rendelkezik a szakterület fejlesztése terén.

Az első lépcsőfok a gépi szövegelemzés, amelynek segítségével majd megkísérelhető a rövidebb/hiányos szövegekből történő gépi adatkinyerés is.

A gépi szöveg-összehasonlítás segítségével a megbízhatóan és hatékonyan lehet feldolgozni a szöveget. Maga az 1:1 történő szöveg-összehasonlítás automatikus működik, de egyelőre humán, szakértői kontrollal. A cél az egész folyamat automatizálása.

⁵⁶ <http://mnsz.nytud.hu/>

Ez alapozza meg a gépi szöveg-összehasonlítást meglévő adatbázison, ahol már 1:N alapú összehasonlítást végeznek. Ez azt jelenti, hogy az előbbivel ellentétben, ahol csak a kérdéses szöveget vetik össze az összehasonlító szöveggel, itt a kérdéses szöveget több, korábbi bűnügyekben keletkezett iratokkal lehet összehasonlítani annak megállapítása végett, hogy milyen sémákat illetve ismétléseket lehet bennük felfedezni.

Az LR-alapú értékelésről már szó esett korábban. Itt a két hipotézis közül a gép dönti el, hogy a kettő közül melyiknek van nagyobb valószínűsége: a mintaadó személy bűnös, vagy nem bűnös.

A gépi elemzés az alábbi jellemzőkön alapul:

- statisztikai jellemzők: mondatok száma és hossza; szavak száma és hossza; kijelentő, óhajtó, felszólító, kérdő, felkiáltó mondatok száma és aránya
- morfológiai jellemzők: főnevek, igék, melléknevek, ismeretlen szavak, határozószavak, tulajdonnevek, számnevek, névmások száma és aránya; központosítás száma és aránya; múlt és jelen idejű, feltételes és felszólító módú igék száma és aránya
- szintaktikai jellemzők: alanyok, tárgyak, jelzők, határozók, alárendelések, mellérendelések száma és aránya; tagmondatok száma és aránya; egyszerű mondatok száma és aránya; összetett mondatok száma és aránya
- szemantikai jellemzők: pozitív és negatív töltetű szavak száma és aránya; trágár és rasszista szavak száma és aránya; megszólítások, elköszönő formulák és utóiratok száma és aránya
- pragmatikai jellemzők: beszédaktusok száma és aránya; idézetek és gondolatjelek száma és aránya; kifelé és befelé forduló igék száma és aránya; meggyőzést jelentő igék száma és aránya

Ezen jellemzők számán és arányán alapuló kimutatás megvizsgálásával lehet levonni azokat a következtetéseket, melyekből nagy valószínűséggel megállapítható, hogy ki írta a kérdéses szöveget.⁵⁷

A számítógép azonban nem ismerhet minden szót, ez természetesen lehetetlen is lenne. Így felmerül a kérdés, hogy mi van olyankor, amikor egy morfológiai elemzés során a számítógép egy számára ismeretlen szóval találkozik? Ha az összes szót nem is, de a magyar nyelvtani szabályokat be lehet programozni a gépbe, így ha a számítógép egy új szóval találkozik azok alapján meg tudja állapítani annak szótövét és ebből következően annak szófaját. Ez pedig úgy működik, hogy a számítógép hátulról elkezdi levágni a szóról egyenként a betűket, minek oka

⁵⁷ VINCZE et al. 2021

az, hogy a magyar nyelv egy agglutináló nyelv, azaz a toldalékok a szavak végéhez kapcsolódnak (egyetlen kivétel a leg-), így azt a számítógép minél tovább bontja, egyszer megkaphatja a szótót. Ez a módszer azonban sokszor nem egyetlen megoldásra vezet, ugyanis mivel a számítógép számára az adott szó jelentése ismeretlen, így csupán a nyelvtani szabályok alapján fog dönteni. Vegyük példának a 'kacsónak' szót, amely egy számítógépes elemzés során lehet

- főnév, melléknév vagy határozószó, amennyiben a szótó maga a 'kacsónak', a magyar nyelvben ugyanis léteznek ilyen végződésű szavak (ld.: csónak), így ez nyelvtanilag helyes,
- melléknév többesszámban a 'kacsón' szótó esetén,
- 'kacsó' főnévi tő részeshatározói alakja, valamint
- összetett szó is: 'ka+csónak'.⁵⁸

Ebből következően előfordulhat, hogy az eredmények nem lesznek mindig pontosak, ugyanis a számítógép csupán a nyelvtani szabályok alapján végzi az elemzést. Ezért is szükséges ezt aztán egy szakértőnek felülvizsgálni.

9.3. A jövő: mesterséges intelligencia

A technológia gyors fejlődése számos új kihívást tartogat az igazságügyi nyelvészet és ezáltal a szövegnyelvészet számára. Ám ez nem egyedi eset, a legtöbb tudományterületnek meg kell birkóznia az informatikai fejlődés okozta kihívásokkal, mely számos új kérdést vet fel, melyekre egyelőre csak keressük a választ.

A legtöbb kérdést a mesterséges intelligencia (MI) hagyja maga után, amely rohamosan fejlődik és egyre inkább terjed el, válik köztudomásúvá és mindenki által hozzáférhetővé. A MI számos dologra képes: képek, videók manipulálására, létrehozására, kérdések megválaszolására, valamint ami a dolgozatom szempontjából a leglényegesebb: szövegek létrehozására. A MI kulcsszavak illetve kérdések, kérések alapján képes konkrét szövegeket alkotni az interneten fellelhető megannyi forrás segítségével.

Az igazságügyi nyelvész feladata ezért a továbbiakban már nem csak arra terjed ki, hogy azonosítsa a szöveg szerzőjét, és megállapítsa annak szociodemográfiai jellemzőit, hanem hogy kizárja azt, hogy a szöveget a MI írta. Ennek felismerésére jelenleg még akár egy laikus is képes, ugyanis olyan szövegsajátosságokkal rendelkeznek, melyekből megállapítható, hogy

⁵⁸ https://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/2/341_a_kacsanak_problma.html

mesterségesen lettek létrehozva. Továbbá van, illetve fejlesztés alatt áll egyre több olyan program, melynek kifejezetten az a feladata, hogy felismerje azokat a szövegeket, melyeket mesterséges intelligencia hozott létre, ugyanis ez számos területen jelent egyre nagyobb problémát.⁵⁹ Ez jelentősen megkönnyítené a mesterségesen írt szövegek megállapítását, azonban ennek ellenére is elvész a szöveg a MI felhasználásával készítő személy minden szövegszerkesztési sajátossága és stílusa: megszűnik a személy nyelvi ujjlenyomata, ami által azonosíthatóvá válhatna. Ez egyelőre még nem egy olyan probléma amellyel a nyelvész szakértőknek szembe kell néznie, de a jövőben, mikor ezt a lehetőséget a bűnelkövetők is felismerik és alkalmazzák, már komoly nehézségeket okozhat, és jelentős mértékben megnehezítheti munkájukat.

A MI-t továbbá arra is képes, amennyiben megfelelő utasításokat kap, hogy felvegye egy bizonyos korú, nemű, akcentusú, nemzetiségű személy stílusát, amely nem csak a mesterséges intelligenciát használó ember idiolektusát rejti el, hanem teljesen másmilyen jellemzőkkel ruházza őt fel, ezáltal egy teljesen más tulajdonságokkal bíró személyt hoz létre. Ennek használata pedig közel lehetetlenné teheti majd a nyelvész szakértők munkáját. A kérdés azonban az, hogy a bűnelkövetők felismerik-e majd ezt a lehetőséget, és élnek-e a MI nyújtotta segítséggel.

Jelenleg is van olyan mesterséges intelligencia, mely kifejezetten arra specializálódik, hogy megtanuljon egy bizonyos stílust, amiben aztán különböző szövegeket alkothat. Ennek az elsődleges célja természetesen az, hogy az ember a saját stílusát adja meg a programnak, mely segítségével aztán a MI megírhatja helyette többek között a leveleit, és nem neki kell foglalkoznia a megfogalmazással. Ez a fajta használat természetesen nem akadály a nyelvész szakértőnek, ugyanis a megalkotott szöveg szinte ugyanolyan sajátosságokkal fog rendelkezni, mintha azt maga a szerző írta volna. A probléma akkor merül fel, amikor az ember nem a saját írásait tanítja meg a MI-nek, hanem egy másik személyét, hogy az általa kigondolt szövegek, egy teljesen más stílusban jelenjenek meg. Ez azonban nem olyan egyszerű, ugyanis ahhoz, hogy a mesterséges intelligencia hitelesen át tudja venni egy adott személy stílusát, viszonylag sok szöveget kell megtanulnia, és az sem mindegy, hogy milyeneket. Ugyanis a MI-nek olyan szövegeket kell mutatni, amelyet aztán alkotni szeretnénk vele, tehát ha egy hivatalos levél megírásában kérjük a segítségét, hivatalos leveleket kell neki tanítani. Az ember stílusa, ugyanis alkalmazkodik a különböző formákhoz, nem fogalmazunk ugyanúgy egy egyszerű köznapi beszélgetés során, mint egy hivatalos levélben. Ebből következik tehát, hogy ahhoz, hogy valaki

⁵⁹ <https://raketa.hu/itt-a-program-ami-megmondja-hogy-mesterseges-intelligencia-irt-e-egy-szoveget>

másnak a stílusában írjon a gép, nagy mennyiségű, és sokféle szöveggel kell tőle rendelkezünk. Ennek a lehetősége így igen valószínűtlen, azonban, mint korábban is írtam, ha nem is tökéletesen veszi át egy más ember stílusát a szöveg létrehozójának idiolektusa elvész.⁶⁰ Véleményem szerint a szövegnyelvészeti egyelőre olyan viszonylag kis mértékben ismert tudományterület, amelyet a közeljövőben mindez a veszély nem fenyeget, ugyanis a legtöbben még csak a létezéséről sem tudnak, nem hogy a kijátszásával próbálkozzanak. Messzebbre tekintve azonban ez már egy létező probléma lehet, látva hogy a mesterséges intelligencia folyamatosan, gyors léptékben fejlődik, így eljuthat egy olyan szintre hogy egyáltalán nem lesz megkülönböztethető az általa létrehozott szöveg egy ember által írttól. Azonban egyelőre ez nincs így, és úgy gondolom, hogy a MI nem is tud majd az összes nyelvi szinten konzisztens maradni, így mindenképpen kiderül, hogy a szöveget mesterséges intelligencia írta. Továbbá a szövegek tartalma mindezek ellenére is sok mindent elárul, így alapvető következtetéseket azokból továbbra is le lehet majd vonni.

A mesterséges intelligencia azonban nem csak problémákkal, hanem megoldásokkal is szolgálhat, ugyanis segítségével többek között nagyban megkönnyíthető lenne a nyelvész szakértő munkája. Az összes magyar helyesen leírt szó mellett meg lehetne neki tanítani még az egyes térségekre jellemző helyesírást, tájszavak, egyes nemzetek jellemző helyesírási hibáit, egyedi szó- és mondatalkotását, szlengeket, bizonyos korosztályra illetve nemre jellemző szóhasználatot és még számos olyan dolgot, amely segítségével egy szöveget akár a MI saját maga is meg tud vizsgálni. Ezáltal a nyelvész szakértő feladata csupán a MI munkájának ellenőrzésére, valamint a kérdéses részek vizsgálatára terjedne ki. Természetesen a mesterséges intelligencia soha nem válthatja fel az ember munkáját, de olyasfajta segítséget nyújthat, amely jelentősen megkönnyítene a szakértők munkáját: a gépi szövegelemzés egy következő lépcsőfoka lenne.

Ezek azonban még olyan dolgok, amelyet csak találgatni tudunk, és csak felvetések tudnak születni azügyben, hogy mindez pontosan milyen módon is fogja befolyásolni a szövegnyelvészeti jövőjét.

60

https://www.linkedin.com/pulse/personalize-ai-writing-style-best-tools-lester-giles-5k45f?fbclid=IwY2xjawEoo2hleHRuA2FlbQIxMAABHeC4djhPTsyXIMIKV08U6yT-9sUplHNwqLDhHY4HPWSzQcVvCgTTwJfoRQ_aem_sd2Y_X2vAp8yd_NA5vP0Zw

10. A SZÖVEGNYELVÉSZET NÖVEKVŐ JELENTŐSÉGE

Véleményem szerint a kriminalisztikai szövegnyelvészet jelentősége a jövőben növekedni fog. Eddig azért nem tudott különösebb népszerűsége szert tenni, mert a szövegeket más, egyszerűbb, ismertebb módszerekkel is lehetett elemezni. Ilyen a sokkal nagyobb múltra visszatekintő grafológia, mely kézzel írt szöveg esetén az egyértelmű választás a hatóság részéről. Megjelent azonban az írógép és a kézírást lassan felváltotta a gépelt szöveg, azáltal azok vizsgálata a dokumentumelemzők feladata lett. Nincs ugyanis két ugyanolyan írógép, mindegyiken vannak kisebb eltérések, hibák, amely által azonosíthatóvá lesz és azon keresztül maga az író is. A számítógép megjelenésével, amikor a gépelt szövegek már az online térbe kerülnek fel, a dokumentumelemzés is elvesztette jelentőségét, azonban egyes névtelen szövegeknek továbbra is lényeges maradt a szerzőjüknek a megállapítása. Egyetlen dolog maradt, ami által azonosíthatóvá válik a szerző, maga a szöveg. És ebből egyedül a nyelvészet tud levonni következtetéseket.

Természetesen továbbra is alkalmazzák a grafológiát, de mivel a szövegek egyre inkább gépi írással keletkeznek, elvesztik azt a tulajdonságukat, hogy kézírás alapján azonosíthatóvá váljon a szerzőjük. Az írásvizsgálat így – mint az már korábban is elhangzott – lassan már csak az aláírások vizsgálatára szűkül le. Azonban manapság már az is előfordulhat, hogy egy korábbi dokumentumról származó aláírást másolnak csak be egy újabb szöveg alá – így bár maga az aláírás valódi, azt nem annak a készítője írta oda –, továbbá lassan ki is szorulnak az elektronikus aláírásoknak köszönhetően.

Amennyiben a szöveg felkerült az internetre lehetőség van arra, hogy a számítógép, amelyről a szöveget írhatták az IP cím (Internet Protocol-cím: egyedi azonosító kód, amelyet a számítógépek azonosítására használnak) által azonosíthatóvá váljon, és ezáltal fény derüljön a szerző kilétére is. Azonban erre nem minden esetben van lehetőség, ugyanis manapság egyre többen használnak VPN-t (Virtual Private Network – Virtuális Privát Hálózat), amely elrejt az ember internetes előzményeit, valamint ellehetetleníti az IP-cím általi visszakereshetőséget, ezáltal a számítógép és használója azonosítását.⁶¹ Viszont amennyiben az sikerrel is járna, akkor sem garantált az inkriminált szöveg szerzőjének megállapítása, ugyanis egy számítógépet több ember is használhat, például egy háztartásban. Így bár az IP-cím azonosításával le lett szűkítve a lehetséges elkövetők listája, a pontos megállapításhoz a nyelvész szakértő véleménye szükséges.

⁶¹ <https://azure.microsoft.com/hu-hu/resources/cloud-computing-dictionary/what-is-vpn>

Azáltal, hogy az internetre szinte bármi, akár névtelenül is felkerülhet, az online térben is megjelennek a zaklató, fenyegető és zsaroló üzenetek. Ha ez névvel kerül ki, természetesen komolyabb nehézségek nélkül beazonosíthatóvá válik a szerző, azonban amennyiben valaki ezt anonim módon, illetve valamilyen fórumon nickname-mel, mondhatni álnévvel teszi meg, már szükséges lehet nyelvész szakértő igénybe vétele. A szöveg minden esetben rengeteg dolgot elárul, mert akárhogyan is próbálja az ember elrejteni stílusát, azt nem lehet ilyen egyszerűen megváltoztatni; már korábban is elhangzott, hogy mi minden leleplezheti a torzítót. Ha azonban egy álneves írásról beszélünk, ahol a szerző egy nickname rejtekéből ír, azoknak a vizsgálata is elengedhetetlen, ugyanis minden ember valamilyen okkal választ magának felhasználónevet, és az akarata ellenére is tartalmazni fog valamilyen többletinformációt magáról. Továbbá ha valaki több nickname-mel is rendelkezik különböző oldalakon, vagy akár egy platformon belül, azoknak az elemzésével azt is meg lehet állapítani, hogy a több profil valóban egy személyt takar.

A szövegnyelvészet ezenfelül alkalmas lehet pedofilok leleplezésére is, akik magukat fiatalabbnak kiadva csálnak ki különféle képeket, videókat kiskorúaktól. Ezt pedig sajnálatos módon egyre könnyebben megtehetik, ugyanis manapság rengeteg gyerek fér hozzá az internethez, sokszor bármiféle korlátozás és felvilágosítás nélkül. Egy felnőtt ember azonban soha nem fogja tudni hitelesen felvenni egy fiatal stílusát. „A világháló lehetővé teszi a rejtőzködést, de a saját „nyelve” előtt senki nem bújhat el.”⁶²

Továbbá az igazságügyi nyelvészet jelentőségét növelheti majd a kriminalisztikai szakirányú továbbképzés kiterjesztése a nyelvészek részére. Ennek lehetősége véleményem szerint komolyabb nehézségek nélkül megvalósítható a már meglévő öt klasszikus kriminalisztikai szakértői terület mintájára. Azért gondolom, hogy az igazságügyi nyelvészet is közéjük tartozhatna, mert az egyre inkább visszaszoruló írásvizsgálat szélesebb körben alkalmazható, mondhatni alternatívájaként a grafológia mellett lenne a helye.

Hogy pontosan mit hoz a jövő, azt természetesen nem tudhatjuk, de az itt is bemutatott dolgok mind a kriminalisztikai szövegnyelvészet és ezáltal az igazságügyi nyelvészet jelentőségének növekedését támasztják alá. Mindez azt mutatja ugyanis, hogy míg korábban egy szövegről számos különböző módszerrel meg lehetett állapítani annak szerzőjét, illetve az ő jellemzőit, manapság ezeknek az alkalmazott területeknek a köre egyre inkább szűkül, mígnem egyedül a nyelvészet marad.

⁶² RÁNKI 2015

11. HÍRES ÜGYEK

Dolgozatom végén úgy gondoltam bemutatok két olyan ügyet – egy külföldit és egy hazait –, melyben nagy jelentősége volt a nyelvészetnek, ezáltal is szemléltetve, hogy egyes esetekben akár olyannyira fontos szerepe is van, hogy nélküle fel sem lehet göngyölni az ügyet.

11.1. UNABOM

Talán a leghíresebb eset, melyet a kriminalisztikai szövegnyelvészet segítségével oldottak meg, az amerikai egyesült államokbeli Unabomber-ügy, amelyből dokumentumsorozat is készült Manhunt:Unabomber címmel. Én is ennek az ügynek a kapcsán találkoztam először ezzel a tudományággal.

1978 és 1995 között 16 levélbomba robbant, amelynek 3 halálos áldozata volt, továbbá 23 embert sebesített meg. 1979-ben az FBI vezetésével megalakult egy nyomozócsoport, kiknek feladata az elkövető kilétének azonosítása és elfogása volt. Idővel a csoport több, mint 150 főre duzzadt; nyomozók, elemzők, szakértők dolgoztak az ügyön, teljes munkaidőben, mely a UNABOM kódnevet kapta, amely a tettes kedvelt robbantási helyszínein alapult: UNiversity and Airline BOMber (egyetem és repülőtér robbantó). Ezt a nevet aztán a média is felkapta, és az elkövető Unabomber néven híresült el.

A nyomozás legnagyobb nehézsége az volt, hogy a robbantóról semmilyen információ nem állt rendelkezésre, a teljes ismeretlenség lengte körül. Egyetlen kivételek az áldozatok voltak, akik között azonban alapos vizsgálat után semmilyen kapcsolat nem volt fellelhető. Az áldozatok azt a látszatot keltették, hogy véletlen lettek kiválasztva, az egyetlen hasonlóság munkájukból adódott; egyetemeken és repülőtéren dolgoztak. A profil megalkotása során az elkövető foglalkozására a választott helyszínek alapján, valamint az általa összerakott bombákból felállították a legvalószínűbb verziókat: repülő szerelő, ami megmagyarázná a repülőtereket, mint célpontokat, valamint a bombák összeszereléséhez való szakértelmére is választ adna, vagy tudós, ami szintén a bombákhoz való szakértelmét támasztaná alá. Származására és lakhelyére is csak következtettek. Semmiféle konkrétum nem állt a hatóságok rendelkezésére, még azt sem tudták, hogy férfi vagy női elkövetővel van dolguk.

1995 jelentette a nagy áttörést az ügyben, amikor a Unabomber egy levelet küldött a New York Times és The Washington Post újságoknak, hogy amennyiben megjelentetik a művét, felhagy a további robbantásokkal, ellenben ha nem teljesítik kérését újabb levélbombát ad fel ismeretlen

címre. Eleinte kérdéses volt az ajánlatnak az elfogadása, ugyanis terroristákkal nincs tárgyalás, azonban az FBI végül úgy döntött, hogy ha ezáltal lehetséges véget vetni a robbantásoknak, eleget tesz a követelésnek és Az ipari társadalom és jövője (Industrial Society and Its Future) c. esszé megjelent a The Washington Post-ban. Ennek a döntésnek viszont más oka is volt: azáltal hogy publikálták, rengeteg emberhez eljuthatott a később csak „Unabomber Manifesto”-nak keresztelt írás, és az FBI bízott abban, hogy valaki felismeri a stílust és a benne szereplő gondolatokat.

Ezzel együtt pedig az FBI-nál is megkezdődött az esszé elemzése. Az ezzel foglalkozó csoport vezetője James R. Fitzgerald FBI ügynök lett, akinek szakterülete a profilozás volt. Ez a 35'000 szóból álló szöveg lett az egyetlen konkrét információ az robbantóról. Az írógéppel írt kéziratból egyedül a nyelvészeti segítségével lehetett információt kinyerni az elkövetőre vonatkozóan, így Fitzgerald csoportja annak segítségével számos dolgot állapított meg a Unabomber-ről, olyanokat is, amelyek teljesen szembe mentek a korábban felállított profiloktól. Az általuk megállapított szövegsajátosságok és a belőlük levont következtetések:

- Egyes szavak a szövegben konzisztensen helytelenül, furcsán voltak írva, például a 'willfully' helyett 'wilfully', 'clue' helyett 'clew'. Ez a fajta helyesírás azonban nem helytelennek bizonyult, hanem a Chicago Tribune által 1940-50-es években kezdeményezett helyesírási reformnak volt a része, amely azonban nem terjedt el. Ebből az következett, hogy a Unabomber Chicago-ban, vagy annak környékén lakott, mikor a helyesírást tanulta.
- Szóhasználata, mint a 'broad', 'chick', 'negro' egy középkorú férfire utalt.
- Az általa használt szókapcsolatok az északi amerikai dialektus jellemzőit hordozták magukon, így feltehetően ott nőtt fel.
- Továbbá olyan tudományos szavakat használt, amelyek arra engedték következtetni a szakértőket, hogy a szerző egy intellektuális, magasan képzett személy.
- A Manifesto formája is alátámasztotta a fentebbi feltevést, ugyanis az a Harvard doktori dolgozatnak volt a megszabott formája egy bizonyos ideig, így ebből még az elkövető korára is tudtak következtetni.

Többek között ezen következtetések alapján sikerült felállítani a Unabomber teljes profilját: nemét, korát, iskolai végzettségét, világnézetét, származását. A hatóságok mindent tudtak a robbantóról, már csak egy nevet nem tudtak kötni hozzá, hogy ki is ő pontosan.

Eközben a The Washington Postot elolvasva Linda Patrik zaklatottan kérdezi a férjét, hogy nem ismerős-e neki az írás, amelyet a Unabomber írt. David Kaczynski is felismerte a Manifesto-

ban bátyja stílusát, és gondolatait, így hosszas gondolkozás után elküldte az FBI-nak bátyja egyik levelét, melyet nekik írt, hogy összehasonlító vizsgálattal állapítsák meg, hogy valóban lehetséges-e, hogy testvére a robbantó. A levél eljutott Fitzgeraldékhoz is, akik határozottan megállapították, hogy ugyanaz a személy írta, mint a Unabomber Manifesto-t.

Ezáltal már nevet is tudtak kötni a felállított profilhoz: Theodore Kaczynski.

A profil egyébként mindenben stimmelt: Kaczynski 1942-ben született Chicagóban. Már fiatalon megállapították, hogy az átlagnál magasabb intelligenciaszinttel rendelkezik, egy zseni. Ennek köszönhetően több osztályt is ugorva, mindösszesen 16 éves korában felvételt nyert az Egyesült Államok egyik legnevesebb egyetemére, a Harvardra, ahol 1962-ben végzett, aztán a későbbiekben a Michigani Egyetemen doktori diplomát szerzett. A Kaliforniai Egyetemen dolgozott, ahonnan aztán indoklás nélkül felmondott, és onnantól kezdve alkalmi munkákból, a társadalomtól elszigetelve élt.

Fitzgerald csoportja Ted Kaczynski több levelét is megvizsgálva szinte bizonyosan megállapította, hogy ő a robbantó, azonban az általuk szolgáltatott nyelvészeti bizonyíték nem volt ahhoz elég, hogy a bíróság kiadja a házkutatási parancsot, ugyanis semmilyen más egyéb kézzel fogható bizonyíték nem volt a birtokukban, ami alátámasztotta volna még Kaczynski bűnösségét. Pusztán a nyelvészeti elemzések pedig nem bírtak akkora súllyal, hogy azokra egy ilyen döntést alapozni lehessen. Fitzgeraldék azokban biztosak voltak vizsgálataik eredményében, és mivel valóban semmi más bizonyíték nem állt a hatóság rendelkezésére, a bíróság végül mindezek ellenére megadta a házkutatási parancsot, minek eredményeként 1996-ban el is fogták a hírhedt robbantót a lakhelyéül szolgáló Montana állambeli apró viskójában. A kutatás során számos bombaalkatrészt találtak a kabinban, valamint egy kézzel írt naplót a bombakészítésről, és a Unabomber-robbantásokról. Továbbá egy éles bombát feladásra készen. Theodore Kaczynskit 1998-ban életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, 2023-ban halt meg, feltételezhetően öngyilkos lett.^{63 64}

Ez az ügy igazi mintapéldája a nyelvi profilalkotásnak, ahol csupán egyetlen szöveg alapján megállapították a szerző szociodemográfiai jellemzőit, és felállították a teljes profilját. Természetesen ez csak azért vezetett ekkora eredményre, mert egy igen terjedelmes szöveg állt a hatóság rendelkezésére, amely rengeteg mindent elárult a robbantóról

⁶³ <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/unabomber>

⁶⁴ <https://theconversation.com/how-the-unabombers-unique-linguistic-fingerprints-led-to-his-capture-207681>

11.2. Vizoviczki-ügy

Magyarországon, mint az már korábban is említésre került, ez egy kevésbé ismert tudományág, így nincsenek akkora horderejű ügyek, mint például az Egyesült Államokban, ahol a Unabomber-eset az egész világot megjárta, azonban országos szinten elhíresült ügyek nálunk is találhatók. Hazánkban talán a leghíresebb eset a Vizoviczki-ügy, bár itt nem kifejezetten a szövegnyelvészetet alkalmazták, hanem az igazságügyi nyelvészet egy másik részterületét. Azonban legalább ezáltal is láthatóvá válik, hogy milyen széles körben is alkalmazható ez a forenzikus tudomány.

A diszkópápaként elhíresült Vizoviczki László illegális módszerekkel szerezte szórakozóhelyeit a Hajógyári-szigeten, továbbá milliós összegeket fizetett azért, hogy bűnügyi információkhoz jusson, illetve, hogy szórakozóhelyein ne razziazzanak a rendőrök, konkurenseinél ellenben igen. 2012-ben egy hatalmas összehangolt akció keretében fogták el, s vele együtt több rendőrt, köztisztviselőt, tűzoltót valamint NAV-os tisztet is letartóztattak. Bűnlajstroma igen hosszú volt, kezdve a rendőrök megvesztegetésével, korrupcióval, valamint felkerült rá a költségvetési csalás is.

Ebben az ügyben az előzővel ellentétben a nyelvészetet nem egy profil felállításához hívták segítségül, hanem az igazságügyi nyelvészet egy másik részterülete, a bűnügyi lexikográfia, azaz bűnügyi szótárak, kategóriaszótárak készítése került alkalmazásra. Vizoviczki ugyanis egy saját, titkos nyelvet hozott létre, hogy az illegális üzleteiről folytatott beszélgetéseket senki más ne érthesse azokon kívül, akiknek az kifejezetten szól. Így aztán annak érdekében, hogy ezek a beszélgetések mindenki számára érthetők legyenek és bizonyítékként felhasználhatók legyenek a bíróságon, szükségessé vált azoknak a lefordítása. Vizoviczkiék nem egy külföldi nyelvet használtak, hanem magyarul beszéltek, csak egyes szavakat a megszokottól eltérő jelentéssel ruháztak fel, így ez mondhatni egy magyar-magyar fordítást igényelt a nyelvész szakértő részéről, hogy aztán ezekből a szavakból valódi jelentésükkel együtt egy szótárt alkosson.

Ez azonban egy igen hosszadalmas, időigényes folyamat. Végig kellett hallgatni Vizoviczkiék beszélgetéseinek titkos lehallgatásából származó több száz órás hangfelvételt, amely alapján kirajzolódott, hogy milyen nyelvi logika alapján működik és milyen szabályokból építkezik a bűnözők között használt nyelv. Mindez hét hónapot vett igénybe, melynek végén megszületett a teljes szótár, amely immár bizonyítékkul szolgálhatott az ügyben. Ugyanis ha korábban rendelkezésre is álltak a beszélgetések, azok a valódi jelentésük nélkül nem sokat értek a büntetőeljárásban, ezért is volt igen lényeges ennek a titkos nyelvnek a dekódolása. Anélkül

több száz oldal lehallgatási anyag vált volna felhasználhatatlanná úgy, hogy valójában releváns, fontos információt tartalmazott.^{65 66}

Ezek az ügyek véleményem szerint igen jól bemutatják, hogy az igazságügyi nyelvészet mennyire fontos szerepet tölthet be egy-egy bűncselekmény felderítése illetve bizonyítása során, mekkora segítséget is tud nyújtani a nyomozó hatóságoknak. Dolgozatomban e kettő eset mellett több kisebb ügyet is érintettem, melyek kifejezetten a kriminalisztikai szövegnyelvészet jelentőségét támasztották alá. Csak azért mert ez egy kisebb és kevésbé ismert tudományág, még nem szabad lebecsülni, mert mint a mellékelt ábra is mutatja, nagy dolgokra képes.

⁶⁵ https://hvg.hu/gazdasag/20240202_vizoviczki_laszlo_szabadulas_hajogyarisziget_ejszakai_elet_ura

⁶⁶ <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsar-magazin/aki-bunugyi-nyelveszkent-profilozik>

BEFEJEZÉS

A címben szereplő állítás, miszerint a kriminalisztikai szövegnyelvészet jelentősége növekszik, véleményem szerint a közeljövőben mindenképpen bizonyítást nyer.

Az eddigi alternatívák: az írásvizsgálat és a dokumentumelemzés alkalmazása, a technológia fejlődése révén egyre inkább visszaszorul, ezáltal fokozatosan veszítve el jelentőségüket. A szövegnyelvészet azonban pusztán a szövegből – függetlenül attól, hogy azt kézzel vagy géppel írták, illetve hogy a nyomtató milyen egyedi jelet hagyott hátra a dokumentumon – le tudja vonni a szükséges következtetéseket. Továbbá az elkövető informatikai úton történő azonosítása, amennyiben a szöveg az online térben fellelhető, sem vezet mindig eredményre, ugyanis egyre többen használnak VPN alkalmazást, amely megakadályozza a számítógép IP-címének lekövethetőségét. Ezekből is látszik, hogy mennyire fontos megismerni és tisztában lenni a kriminalisztikai szövegnyelvészet alkalmazásának lehetőségeivel, ugyanis valószínű, hogy a nyomozó hatóságnak egyre gyakrabban lesz szüksége egyes bűncselekmények felderítése során az igazságügyi nyelvész szakértelmére.

A mesterséges intelligencia pedig továbbra is egy olyan kérdés marad, melyről egyelőre nem tudjuk, hogy milyen hatással is lesz a szövegnyelvészetre a jövőben. Gyorsan fejlődik, egyre több ember ismeri meg és használja, ugyanakkor a nyelvészek munkájában is jelentős segítséget nyújthat. Azt majd csak a jövőben láthatjuk, hogy pontosan melyik irányba, kinek a javára is billen majd a mérleg.

A nyelvi ujjlenyomat által minden ember azonosíthatóvá lesz. A nyelv ugyanis tudatos választások eredménye, mindenki úgy válogatja a szavait, hogy kommunikációját sikeressé tegye, ugyanakkor csak olyan szavakkal, szókapcsolatokkal tud élni, melyek az ő nyelvi eszköztárában elérhetőek. Azonban senki sem tudja annyira eltorzítani idiolektusát, hogy az semmit se árulhasson el személyéről, mert egyes nyelvi szintek olyan mélyen foglalnak helyet nyelvhasználatunkban, hogy azokat lehetetlen megváltoztatni, és ezáltal számos akaratunkon túli információt árulunk el magunkról.

A nyelvész szakértők mindezt kihasználva vonják le következtetéseiket a szöveggel és annak szerzőjével kapcsolatban, a bűncselekmények felderítése és az elkövetők azonosítása érdekében, ezzel elősegítve az igazságszolgáltatás sikerességét.

Ugyanis „nem a kéz ír, hanem az agy.”⁶⁷

⁶⁷ <https://kultura.hu/nem-a-kez-ir-hanem-az-agy-a-bunugyi-nyelvesz-munkajarol-kerdeztuk-ranki-sarat/>

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek

FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián szerk. (2022): *Kriminalisztika*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó

GULYÁS Pál (1978): *Magyar írói álnév lexikon*. Budapest, Akadémiai Kiadó

NAGY Ferenc (1980): *Kriminalisztikai szövegnyelvészet*. Budapest, Akadémiai Kiadó

Folyóiratok

ARATÓ Balázs (2020): Quo vadis, igazságügyi nyelvészet? *Magyar Jogi Nyelv*, 3. évf. 2. sz. 8-15.

FEHÉR Erzsébet (1999): A magyar nyelvészeti szövegkutatás irányai, tárgykörei. *Magyar Nyelvőr*, 123. évf. 4. sz. 464-478.

HLAVACSKA András (2020): Nyelvi elemzés a krimiben és a krimin túl. *Kortárs*, 64. évf. 12. sz. 78-83.

KIS Tamás (1999): Titkok nyitja – A magyar tolvajnyelv szótárai és szójegyzékei. *Börtönügyi Szemle*, 18. évf. 1. sz. 112-117.

KISS Lajos (1976): A VII. Országos Kriminalisztikai Tanácskozás. *Magyar Rendőr*, 30. évf. 2. sz. 5.

NAGY Ferenc (1979): Ember és helyesírás. *Édes Anyanyelvünk*, 1. évf. 4. sz. 14.

NAGY Ferenc (2013): A bűnözők álneveiről. *Dunatükör*, 11. évf. 2. sz. 79-83.

RÁNKI Sára (2019): Bevezetés az igazságügyi nyelvészetbe. *Belügyi szemle*, 67. évf. 3. sz. 76-90.

RÁNKI Sára (2021): Nyelvi profilalkotás. *Belügyi szemle*, 69. évf. 12. sz. 2155-2166.

SZILÁK Jolán (1981): Vitatott szerzőjű újságcikkek szerzőjének megállapítása kriminalisztikai nyelvészeti szövegelemzéssel. *Magyar Sajtó*, 22. évf. 9. sz. 22-25.

TOLNAINÉ KABÓK Zsuzsanna (2015): Interdiszciplináris kapcsolatok a rendészettudományok és az alkalmazott nyelvészet között – különös tekintettel a törvénytudományi nyelvészetre. *Magyar Rendészet*, 15. évf. 5. sz. 131-142.

ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella (2019): Miben segítik a nyelvi ujjnyomok a nyomozást? *Magyar Rendészet*, 19. évf. 1. sz. 65-75.

Internetes források

BAKONYI Mária (2018): A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárás törvényben <https://ujbtk.hu/dr-bakonyi-maria-a-szakvelemeney-szabalyozasa-az-uj-buntetoeljarasi-torvenyben/> (2024.09.29.)

- BENCSIK Erika (2020): Az írásszakértő és az igazságügyi nyelvész párbeszéde
<https://e-nyelvmagazin.hu/2020/09/02/az-irasszakerto-es-az-igazsagugyi-nyelvesz-parbeszede/> (2024.09.29.)
- HENGL Melinda (2015): Szakértés, szakvélemény, szakértő, (gazdasági) bűnügyek
<https://ujbtk.hu/dr-hengl-melinda-szakertes-szakvelemen-szakerto-gazdasagi-bunugyek/> (2024.09.29.)
- HENGL Melinda (2019): A komplex kézírásvizsgálat interdiszciplináris megközelítése
<https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hengl-melinda/hengl-melinda-muhelyvita-ertekezes.pdf> (2024.09.29.)
- KÁRMÁN Gabriella (2010): A grafológia a büntetőeljárásban
<https://doksi.net/hu/get.php?lid=26205> (2024.09.29.)
- NAGY Levente (2011a): Az igazságügyi nyelvészetről
<https://e-nyelvmagazin.hu/2011/09/01/az-igazsagugyi-nyelveszetrol/> (2024.09.29.)
- NAGY Levente (2011b): A nyelvész szakértő és nyelvész szakértői vélemény
<https://e-nyelvmagazin.hu/2011/09/01/a-nyelvesz-szakerto-es-a-nyelvesz-szakerto-i-velemen/> (2024.09.29.)
- PÁPAY Kinga (2007): Valószínűségi skálák az igazságügyi nyelvészetben
<https://docplayer.hu/8608371-Valoszinusegi-skalak-az-igazsagugyi-nyelveszetben.html> (2024.09.29.)
- POLCZ Károly (2016): A nyelvi ujjlenyomat, avagy az igazságügyi nyelvészet stilisztikai aspektusai
https://publikaciotar.uni-bge.hu/id/eprint/1272/1/Polcz%20K%C3%A1roly_18.pdf (2024.09.29.)
- RÁNKI Sára (2011): A kriminalisztikai szövegnyelvészet hazai kutatástörténete 1960-tól 1990-ig
<https://e-nyelvmagazin.hu/2011/08/31/a-kriminalisztikai-szovegnyelveszet-hazai-kutatastortenete-1960-tol-1990-ig/> (2024.09.29.)
- RÁNKI Sára (2015): Nyelvi profilozás az interneten
https://naih.hu/files/Kulcs_anv_v2.pdf 64-69. oldal (2024.09.29.)
- SZEGEDI Zoltán (2018): Kriminalisztikai szövegnyelvészet
https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/43468/dissz_szegedi_zoltan_nyelvtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2024.09.29.)
- TÓTH Katalin (2007): Napjaink kommunikációs lehetőségeinek hatása a magyar nyelv tanításában. *Könyv és Nevelés*, 9. évf. 3. sz.
<https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/napjaink-kommunikacios-lehetosegeinek-hatasa-a-magyar-nyelv-tanitasaban> (2024.09.29.)

VESZELSZKI Ágnes (2016): A netnyelvészet terminológiai és kronológiai áttekintése (2010–2015)
https://www.researchgate.net/publication/303248344_A_netnyelvészet_terminológiai_es_kronológiai_attekintese_2010-2015 (2024.09.29.)

VIGH András (2007): Az igazságügyi kézírásvizsgálatok aktuális kérdései
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/45342/Kd_10967.pdf;jsessionid=3B371DB9CC772C54DDDE251A1F5599AC?sequence=1 99.-100. oldal (2024.09.29.)

VINCZE Veronika et al. (2021): A gépi elemzők kriminalisztikai szempontú felhasználásának lehetőségei
<https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/20748/1/31833489.pdf> 275-288. oldal (2024.09.29.)
<http://mnsz.nytud.hu/> (2024.09.29.)
<http://www.ahungara.org.br/info/1203/manyszi/ATT00397.pdf> (2024.09.29.)
http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/A_szvegfeldolgozs_elmlete_s_gyakorlata_als_tagozaton/214_a_szveg_fogalma.html (2024.09.29.)
<https://azure.microsoft.com/hu-hu/resources/cloud-computing-dictionary/what-is-vpn> (2024.09.29.)
<https://brainbar.com/cikk/bunugyi-nyelvesz-aki-nem-tudja-megszokni-hogy-gyilkossal-kell-leulnie-az-nem-erre-a-palyara-valo> (2024.09.29.)
<https://e-nyelv.hu/2011-03-14/nyelvi-profilalkotas-es-online-cselekedetek/> (2024.09.29.)
https://hu.wikipedia.org/wiki/Igazs%C3%A1g%C3%BCgyi_nyelv%C3%A9szet (2024.09.29.)
https://hvg.hu/gazdasag/20240202_vizoviczki_laszlo_szabadulas_hajogyarisziget_ejszakai_elut_ura (2024.09.29.)
https://index.hu/belfold/2012/06/06/az_ember_akitol_mindeki_rettegett/?token=b7ebd30cff4c85811aa32b4886f711a9 (2024.09.29.)
<https://inyr.im.gov.hu/experts/specialization-search> (2024.09.29.)
https://konzervtelefon.blog.hu/2018/03/23/irj_10_mondatot_megmondom_ki_vagy_nyelveszt_a_bunuldozes_szolgaltaban (2024.09.29.)
<https://kultura.hu/nem-a-kez-ir-hanem-az-agy-a-bunugyi-nyelvesz-munkajarol-kerdeztuk-ranki-sarat/> (2024.09.29.)
<https://magyarnemzet.hu/belfold/2019/11/vizoviczki-laszlo-beismerte-a-vadakat> (2024.09.29.)
https://nat2012.nkp.hu/tankonyv/magyar_nyelv_10/lecke_01_002 (2024.09.29.)
https://nat2012.nkp.hu/tankonyv/magyar_nyelv_10/lecke_01_005 (2024.09.29.)
<https://nbsz.gov.hu/tevekenyseg-mukodes/szakertoi-intezet/szakertoi-tevekenyseg> (2024.07.29.)

https://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/2/3_a_szmtgpes_nyelvszet_s_a_tants.html (2024.09.29.)

<https://raketa.hu/itt-a-program-ami-megmondja-hogy-mesterseges-intelligencia-irt-e-egy-szoveget> (2024.09.29.)

<https://rtk.uni-nke.hu/oktatas/szakiranyu-tovabbkepzesi-szak/kriminalisztikai-szakerto-szakiranyu-tovabbkepzesi-szak> (2024.09.29.)

<https://tartalommarketing.org/tortenete-elso-sms/> (2024.09.29.)

<https://tavoktatas.mnt.org.rs/sites/default/files/2020-11/A%20nyelvi%20szintek.pdf> (2024.09.29.)

<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/magyar-nyelv/magyar-nyelv/a-nyelvi-szintek-rendszere/a-nyelvi-szintek-kozos-jellemzoi> (2024.09.29.)

<https://web.archive.org/web/20120504002923/http://www.iafl.org/> (2024.09.29.)

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/n-ny-76F7D/nagy-ferenc-76FCA/> (2024.09.29.)

https://www.mnt.org.rs/sites/default/files/attachments/kovacssmitedit_1_ora_szoveg_fogalma_20.pdf (2024.09.29.)

https://www.mobilgyujtemeny.hu/cikk&articles=az_sms_tortenete (2024.09.29.)

<https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsaru-magazin/aki-bunugyi-nyelveszkent-profilozik> (2024.09.29.)

<https://www.youtube.com/watch?v=SjjGKnF-XYA> (2024.09.29.)

Jogsabályok

9/2006. (II. 27.) IM rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0600009.im> (2024.09.29.)

2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600029.tv> (2024.09.29.)

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700090.tv> (2024.09.29.)

Külföldi források

SVARTVIK, Jan (1968): The Evans Statement – A Case for Forensic Linguistics

<https://www.thetext.co.uk/Evans%20Statements%20Part%201.pdf> (2024.09.29.)

<https://www.thetext.co.uk/Evans%20Statements%20Part%202.pdf> (2024.09.29.)

TOGHUJ, Raed: Forensic Linguistics function in Evidentiary and Investigative Contexts

<https://www.cambridge.org/engage/api-gateway/coe/assets/orp/resource/item/61d5d9707f1d67c6c73c443c/original/forensic-linguistics-function-in-evidentiary-and-investigative-contexts.pdf> (2024.09.29.)

WATSON, Geoffrey (2016): Let him have it: the short, sad life of Derek Bentley

https://nswbar.asn.au/docs/webdocs/BN03_2016_Bentley.pdf (2024.09.29.)

<http://www.cltl.nl/teaching/bachelor/forensic-linguistics/> (2024.09.29.)

https://avs-forensik.de/schriftgutachten/linguistische-gutachten/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwZK1BhDuARIsAAy2VztxbUap8asfVTzmGULnzxeLbKNMVWpXiHy0H9CbL4DEjDVN8Eg_vvYaAkuAEALw_wcB (2024.09.29.)

<https://de.linkedin.com/advice/0/what-do-you-want-transition-career-forensic-linguist-8lw7e?lang=de> (2024.09.29.)

<https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/101438.pdf> (2024.09.29.)

<https://iafll.org/> (2024.09.29.)

<https://linguisticevidence.org/> (2024.09.29.)

<https://news.hofstra.edu/2022/01/19/discovering-forensic-linguistics-with-the-fbi/> (2024.09.29.)

<https://sprachprofiler.de/2020/05/12/wie-wird-man-sprachprofiler/> (2024.09.29.)

<https://theconversation.com/how-the-unabombers-unique-linguistic-fingerprints-led-to-his-capture-207681> (2024.09.29.)

<https://www.fbi.gov/history/famous-cases/unabomber> (2024.09.29.)

https://www.linkedin.com/pulse/personalize-ai-writing-style-best-tools-lester-giles-5k45f?fbclid=IwY2xjawEoo2hleHRuA2FlbQIxMAABHeC4djhPTsyXIMIKV08U6yT-9sUplHNwqLDhHY4HPWSzQcVvCgTTwJfoRQ_aem_sd2Y_X2vAp8yd_NA5vP0Zw (2024.09.29.)

<https://www.umu.se/en/education/courses/forensic-linguistics-language-in-the-judicial-process/> (2024.09.29.)

<https://www.wired.com/story/guide-emoji/> (2024.09.29.)